

Univerzita Karlova

1. lékařská fakulta

Studijní program: Specializace ve zdravotnictví

Studijní program: Adiktologie

Zuzana Vostřelová

Dopad zákazu prodeje mentolových cigaret na užívání tabáku u vysokoškolských studentů:
dotazníkový výzkum

The impact of menthol cigarette ban on the patterns of tobacco use among college students:
questionnaire survey

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Adam Kulháněk, Ph.D.

Praha, 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně, a že jsem řádně uvedla a citovala všechny použité prameny a literaturu. Současně prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s trvalým uložením elektronické verze mé práce v databázi systému meziuniverzitního projektu Theses.cz za účelem soustavné kontroly podobnosti kvalifikačních prací.

V Praze,

27.04.2022

Zuzana Vostřelová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Adamu Kulhánkovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a podporu, které mi poskytl při psaní této práce. Rovněž děkuji respondentům za jejich účast ve studii.

Identifikační záznam

VOSTŘELOVÁ, Zuzana. *Dopad zákazu prodeje mentolových cigaret na užívání tabáku u vysokoškolských studentů: dotazníkový výzkum. [The impact of menthol cigarette ban on the patterns of tobacco use among college students: questionnaire survey]*. Praha, 2022. 58 stran, 2 přílohy. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Adam Kulháněk, Ph.D.

Abstrakt

Východiska: Za účelem snižování atraktivitu kouření zejména mezi mladými a mladistvými byla v členských zemích Evropské Unie přijata opatření zakazující prodej cigaret s charakteristickou příchutí. Prodej cigaret s mentolovou příchutí je v zemích EU zakázán od května 2020. Do té doby představoval mentol jednu z nejčastěji používaných příchutí cigaret.

Cíl: Hlavním cílem bakalářské práce bylo zmapovat a popsat vzorce užívání tabákových a nikotinových produktů v populaci vysokoškolských studentů po uvedení zákazu prodeje mentolových cigaret. Dílčími cíli bylo zjistit a popsat vnímání škodlivosti mentolového tabáku společně s postoji k zákazu mentolových cigaret.

Metody: Sběr dat byl realizován pomocí on-line dotazníkové studie na platformě Survio.com. Jako hlavní kanály pro distribuci dotazníku byly zvoleny studijní a kolejší skupiny na sociálních sítích Facebook, Instagram a Discord. Výzkumný soubor tvořilo 577 respondentů, z toho 307 se zkušeností s užíváním mentolových cigaret. Sesbíraná data byla následně importována do programu MS Excel, kde byla analyzována s pomocí použití deskriptivní statistiky.

Výsledky: Výše spotřeby tabákových výrobků se po zákazu u většiny respondentů (56,0 %) nezměnila, u 12,4 % se snížila a 15,0 % přestalo tabák užívat. Jako reakci na zavedení zákazu uváděli respondenti nejčastěji přechod na obyčejné cigarety neobsahující mentol (31,3 %), elektronické cigarety (17,6 %) a zahřívání tabák (14,7 %). Mentolové cigarety byly bez ohledu na skutečnost, zda respondenti užívali mentolové cigarety, nejčastěji vnímány jako stejně škodlivé jako klasické cigarety. Mezi respondenty neužívajícími mentolové cigarety převládal souhlasný postoj k zákazu, ve skupině uživatelů naopak nesouhlasný postoj.

Závěr: Práce přináší nové poznatky o prevalenci a vzorcích užívání mentolových cigaret v populaci vysokoškolských studentů. Výzkum ukázal, že mezi uživateli cigaret s mentolovou příchutí došlo od května 2020 ke změnám ve vzorcích užívání tabákových výrobků. Mezi zákazem a vzorci užívání tabákových a nikotinových výrobků nelze na základě těchto výsledků prokázat přímou kauzalitu.

Klíčová slova: tabák, kouření, studenti, mentolové cigarety, dotazníkové šetření

Abstract

Background: In May 2016 a ban on cigarette flavorings was introduced among member states of the EU in order to reduce appeal of smoking especially among youth and young adults. Since May 2020, the restriction has been extended to menthol flavored cigarettes. Until then, menthol was one of the most used tobacco flavors.

Aims: The main objective of this work is to map and describe patterns of use of tobacco and nicotine products among university students after the ban implementation. The secondary aim is to describe how the product is perceived as well as the attitudes towards the flavoring regulation.

Methods: The data was collected through on-line questionnaire survey in the Survio.com platform. The survey was distributed via social media channels including Facebook, Instagram and Discord. The study sample consists of 577 respondents, 307 of which had an experience using menthol cigarettes in their lifetime. The obtained data was imported into MS Excel where it was processed and analyzed using descriptive statistics tools.

Results: The results of the study imply that the average consumption of tobacco products is not affected by the ban among 56 % respondents. 12,4 % respondents reported a decline in tobacco usage and 15,0 % reported cessation. As a reaction to the ban implementation nearly one third (31,3 %) of menthol smokers started using non-menthol cigarettes; 17,6 % started using electronic cigarettes and 14,7 % initiated using heated tobacco products. Menthol cigarettes were perceived as harmful as non-menthol cigarettes among most of the respondents regardless of their experience with menthol tobacco. The attitude towards the flavoring regulation differs depending whether the respondent was a menthol cigarette smoker.

Conclusion: This study brings new evidence about prevalence data and patterns of use of menthol cigarettes among university students in the Czech Republic. The research indicates there have been changes in smoking behavior following the menthol flavoring ban in May 2020. However, there is no direct link between the ban and results of this study.

Key words: tobacco, smoking, students, menthol cigarettes, questionnaire survey

Obsah

Úvod.....	9
1 Teoretická část.....	11
1.1 Zákaz prodeje mentolového tabáku v souvislosti s novou legislativou.....	11
1.2 Epidemiologická data o ochuceném a mentolovém tabáku.....	12
1.2.1 Epidemiologická data z ČR.....	12
1.2.2 Epidemiologická data ze zahraničí.....	13
1.3 Tabákové výrobky s mentolovou příchutí.....	15
1.3.1 Historie tabákových výrobků s mentolovou příchutí.....	15
1.3.2 Mentol.....	16
1.3.2.1 Fyziologické a farmakologické účinky mentolu.....	17
1.3.2.1.1 Chladivé a anestetické účinky.....	18
1.3.2.1.2 Respirační účinky.....	18
1.3.3 Percepce tabákových výrobků s mentolovou příchutí.....	18
1.4 Efekt zákazu prodeje mentolového tabáku.....	20
1.4.1 Data z evropských zemí a UK.....	20
1.4.2 Data z USA a Kanady.....	21
1.5 Marketingová komunikace tabákového průmyslu.....	23
1.5.1 Marketingová komunikace tabákových firem v souvislosti se zákazem mentolového tabáku.....	24
1.6 Alternativy tabákových výrobků.....	25
1.6.1 Elektronické cigarety.....	25
1.6.2 Zahříváný tabák.....	26
1.6.3 Bezdýmé formy tabáku.....	26
1.6.3.1 Orální tabák.....	27
1.6.3.2 Šňupací tabák.....	27
1.6.3.3 Nikotinové sáčky.....	28
2 Výzkumná část.....	29
2.1 Metodika výzkumu.....	29
2.1.2 Výzkumný cíl.....	29
2.1.2 Výzkumné otázky.....	29
2.1.3 Výběrový soubor.....	29
2.1.4 Metody tvorby dat.....	30

2.1.5 Metody analýzy dat	31
2.1.6 Etické aspekty výzkumu.....	31
2.2 Výsledky výzkumu.....	32
2.2.1 Sociodemografické charakteristiky souboru	32
2.2.2 Vzorce užívání cigaret s mentolovou příchutí.....	33
2.2.2.1 Prevalence a frekvence užívání	33
2.2.2.2 Důvody výběru mentolových příchutí.....	34
2.2.3 Vzorce užívání tabáku po zákazu prodeje mentolového tabáku	35
2.2.3.1 Změna výše spotřeby tabákových výrobků.....	35
2.2.3.2 Změna způsobu užívání tabákových výrobků.....	37
2.2.3.3 Užívání alternativních tabákových výrobků s mentolovou příchutí	38
2.2.4 Percepce mentolového tabáku	39
2.2.4.1 Respondenti užívající mentolový tabák	40
2.2.4.2 Respondenti neužívající mentolový tabák.....	40
2.2.5 Postoje k zákazu prodeje mentolového tabáku.....	41
2.2.5.1 Respondenti užívající mentolový tabák	41
2.2.5.2 Respondenti neužívající mentolový tabák.....	42
Diskuze.....	43
Závěr.....	45
Seznam použité literatury	46
Použitá legislativa	52
Přílohy	53
Příloha č. 1: Dotazník.....	53
Příloha č. 2: seznam grafů a tabulek	57
Seznam grafů.....	57
Seznam tabulek	57

Úvod

Mentol představoval donedávna jednu z nejznámějších a nejpoužívanějších příchutí cigaret. Nejčastěji byly mentolové cigarety užívány nejmladšími populačními skupinami kuřáků. Přítomnost příchutě v tabáku má schopnost měnit způsob, kterým uživatel vnímá škodlivost výrobku. Specificky fyziologické a farmakologické účinky mentolu mají schopnost redukovat dráždivost produktu. Užívání mentolových cigaret je spojováno s častějším přestupem k pravidelnému kouření a zároveň se zvýšenou mírou závislosti a obtížností odvykání (WHO, 2018).

Je zřejmé, že přítomnost charakteristické příchuti zvyšuje atraktivitu tabákového výrobku zejména mezi dětmi a mladistvými. Z tohoto důvodu byly v České republice stejně jako v ostatních členských zemích EU prostřednictvím Evropské směrnice o tabákových výrobcích v květnu 2016 zavedeny první regulace příchutí v tabákových výrobcích. Zákaz prodeje cigaret a tabáku určenému k ručnímu balení s mentolovou příchutí byl posunut na květen 2020.

Tato bakalářská práce se zabývá dopadem zákazu prodeje mentolových cigaret na vzorce užívání tabákových výrobků v populaci studentů vysokých škol. Výběr této cílové skupiny spočíval ve skutečnosti, že mladí lidé ve věku 15-24 představují věkovou kategorii s vysokou prevalencí kuřáctví, zároveň je známo, že cigarety s charakteristickou příchutí byly užívány nejčastěji mezi mladými lidmi. V neposlední řadě představují studenti vysokých škol populační skupinu, ve které je míra užívání návykových látek vyšší než v obecné populaci (Mravčík et al., 2020).

Práce sestává z teoretické a výzkumné části. V teoretické části se věnuji legislativě spojené se zákazem mentolového tabáku, předkládám prevalenční data z tuzemských a zahraničních zdrojů. V souvislosti se zákazem se také zabývám jeho očekávanými a skutečnými dopady na spotřební chování. Dále se věnuji podrobněji roli mentolu v tabákových výrobcích – historickému pozadí používání mentolu v tabáku, fyziologickými společně s farmakologickými účinky na organismus a v neposlední řadě také způsoby vnímání tohoto typu tabákového produktu v populaci.

V praktické části je popsán vlastní výzkum, jehož cílem bylo zmapovat změny ve vzorcích užívání tabákových výrobků po zavedení zákazu prodeje cigaret s mentolovou příchutí v populaci studentů vysokých škol. Výsledný soubor studie tvořilo celkem 577 respondentů. Jednotlivé výsledky výzkumu byly následně vyhodnoceny a zpracovány do grafické podoby v MS Excel.

Teoretická část

1.1 Zákaz prodeje mentolového tabáku v souvislosti s novou legislativou

Na základě studií dokazujících, že charakteristické příchutě tabáku zvyšují atraktivitu a chutnost kouření, doporučila Světová zdravotnická organizace prostřednictvím Rámcové úmluvy o kontrole tabáku (WHO FCTC) vládám přijmout opatření regulující příchutě cigaret. Tato opatření přijímá rostoucí počet zemí, patří mezi ně Brazílie, Kanada, Etiopie, Mauritánie, Moldova, Niger, Nigérie, Senegal, Turecko, Uganda, Spojené království (dále jen UK), USA a 27 členských států EU. Většina těchto států nezakazuje prodej tabáku s charakteristickými příchutěmi úplně – výjimka platí např. pro mentolovou příchut' nebo pro příchutě obsažené v kapslích (WHO, 2013; Kyriakos et al., 2021).

V České republice byla přijata legislativní opatření reagující na požadavky aktuálně platné směrnice 2014/40/EU Evropského parlamentu a Rady o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se výroby, obchodní úpravy a prodeje tabákových a souvisejících výrobků. V platnost vstoupila směrnice 19. května 2014 a nahradila tak původní směrnici 2001/37/ES ze dne 5. června 2001.

Regulace týkající se složek tabákových výrobků jsou v nové směrnici uvedeny v článku č. 7. Samotná regulace charakteristických příchutí v tabákových výrobcích je uvedena v bodu 1 v následujícím znění:

„Členské státy zakáží uvádět na trh tabákové výrobky s charakteristickou příchutí. Členské státy nezakáží užívání přísad, které jsou zásadní pro výrobu tabákových výrobků, například cukru, který nahrazuje cukr, jenž se vypaří sušením, za podmínky, že tyto přísady nezpůsobují určitou charakteristickou příchut' a významně či v měřitelné míře nezvyšují návykovost, toxicitu nebo KMR vlastností tabákového výrobku.“ (Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/40/EU, 2014, s. 16)

Tabákové výrobky jiné než cigarety a tabák k ručnímu balení cigaret byly na základě odstavce 12 vyňaty ze zákazů uvedených v odstavcích 1 a 7. Výjimku ze zákazu měly podle odstavce 14 rovněž tabákové výrobky s charakteristickou příchutí, jejichž objemy prodeje v celé Unii

představují v určité kategorii výrobků 3 % nebo více, mezi tyto výrobky patřily cigarety s mentolovou příchutí. Pro tuto kategorii výrobků se měl článek uplatnit od 20. května 2020.

První regulace prodeje ochuceného tabáku na území všech členských států Evropské unie na základě nové směrnice vešla v účinnost ke dni 20. května 2016. Vztahovala se na cigarety a tabák k ručnímu balení s charakteristickou příchutí (např. vanilka, bylinky nebo ovoce). Zákaz prodeje mentolových cigaret včetně cigaret s mentolovými kapslemi a tabáku s mentolovou příchutí k ručnímu balení cigaret nabyl podle 2014/40/EU účinnosti 20. května 2020. Zákaz se nevztahuje se na výrobky zahřívaného tabáku a rovněž elektronické cigarety, jejichž regulaci mají v kompetenci jednotlivé členské státy (Kulhánek et al, 2020).

1.2 Epidemiologická data o ochuceném a mentolovém tabáku

1.2.1 Epidemiologická data z ČR

Dle posledních dostupných výsledků výzkumu NAUTA Státního zdravotního ústavu (dále jen SZÚ) užívá tabák ve formě cigaret 23,1 % české populace starší patnácti let. Ve věkové kategorii 15–24 je patrný dlouhodobý trend v poklesu prevalence kuřáctví, přesto se jedná o věkovou kategorii s druhou nejvyšší mírou prevalence v populaci (SZÚ, 2020).

Otázky monitorující preference příchuti cigaret byly naposledy zařazeny ve studii SZÚ z roku 2013. V celém souboru uvedlo 1,6 % respondentů denní užívání mentolových cigaret a 9,6 % vzorku příležitostné užívání. V souboru kuřáků uvedlo 5,4 % denní a 32,2 % příležitostné užívání mentolových cigaret (SZÚ, 2014).

Z hlediska pohlaví bylo v celém souboru zjištěno, že ženy užívají mentolové cigarety na denní bázi častěji než muži (2,2 % vs 1 %), naopak muži užívali mentolové cigarety častěji příležitostně (11,3 % vs 8 %) než ženy. V souboru kuřáků byla zaznamenána vyšší prevalence příležitostného užívání mentolových cigaret u žen (33,8 %) než mužů (31,1 %), přičemž vyšší rozdíly byly nalezeny v hodnotách denního užívání mentolových cigaret, zde byla prevalence u mužů odhadnuta na 2,8 %, zatímco u žen jde o 9,1 %. Při výzkumu bylo v potaz bráno i věkové složení uživatelů. Nejvyšší hodnoty prevalence byly zaznamenány v nejmladší věkové kategorii 15–24 let (SZÚ, 2014). Přehled hodnot je možné vidět v tabulce č. 1.

Tabulka 1. Prevalence užívání mentolových cigaret v ČR

Demografická charakteristika	Celý soubor		Kuřáci	
	Denně	Příležitostně	Denně	Příležitostně
	<i>Procenta (95% CI)</i>			
Celkem	1,6 (1,1; 2,3)	9,6 (8,3; 11,1)	5,4 (3,7; 7,8)	32,2 (28,3; 36,4)
<i>Pohlaví</i>				
Muži	1,0 (0,5; 2,0)	11,3 (9,3; 13,7)	2,8 (1,4; 5,5)	31,1 (26,2; 36,6)
Ženy	2,2 (1,4; 3,4)	8,0 (6,4; 10,0)	9,1 (5,7; 13,8)	33,8 (27,6; 40,5)
<i>Věková skupina</i>				
15-24	3,3 (1,4; 6,3)	18,0 (13,4; 23,4)	8,3 (3,7; 15,8)	45,8 (35,6; 56,3)
25-44	1,9 (1,0; 3,3)	12,2 (9,8; 15,0)	5,8 (3,0; 9,9)	37,5 (30,9; 44,5)
45-64	1,6 (0,8; 3,1)	7,5 (5,6; 10,1)	5,6 (2,6; 10,4)	26,7 (20,1; 34,2)
65+	0	2,4 (1,1; 23,4)	0	11,1 (4,9; 20,7)

Zdroj: SZÚ (2014)

Podle studie Eurobarometr (2017) užívalo v České republice měsíčně mentolový tabák 13 % dospělých kuřáků, tedy více než byl evropský průměr 8 %.

1.2.2 Epidemiologická data ze zahraničí

Podle WHO patřil mentol mezi nejčastěji prodávané cigaretové příchutě, jeho prodej představoval zhruba 10 % z globálního objemu prodeje cigaret, v některých zemích jako např. ve Filipínách, Chile, Singapuru nebo USA byl tento podíl vyšší než 25 % (WHO, 2018).

Užívání cigaret se speciálními charakteristikami bylo mapováno ve studii Eurobarometr (2017). Bylo zjištěno, že ve vzorku respondentů užívajících cigarety nejméně jednou měsíčně užilo cigarety se speciální charakteristikou 48 % respondentů. Jako nejčastější charakteristiky byly uváděny organické cigarety / cigarety bez přídavných přísad (17 %), light cigarety (16 %), cigarety s mentolovou (8 %) a jinou příchutí (7 %). Na základě této studie bylo zjištěno,

že konkrétně mentolové cigarety užívalo 8 % dospělých kuřáků v rámci zemí Evropské Unie. Popularita mentolových cigaret se však významně lišila stát od státu. Nízká prevalence (méně než 10 % pravidelných kuřáků užívající mentolové cigarety), byla zaznamenána v 16 členských státech, obzvláště nízké hodnoty byly zjištěny ve Slovinsku (2 %), Kypru (2 %) a v Řecku (2 %). Naopak nejvíce uživatelů mentolového tabáku se nacházelo v severských zemích (Finsko 24 %, Dánsko 20 %) a ve Velké Británii (18 %).

Mentolové cigarety byly nejvíce populární mezi ženami, mladými lidmi a příležitostnými kuřáky (Hersey et al, 2006; Smith et al, 2017). Potvrdila to rovněž studie Eurobarometr (2017), podle které tento typ cigaret volili nejčastěji lidé ve věkové kategorii 15–24 let. Co se týče pohlaví, užívaly mentolové cigarety více ženy (10 %) než muži (6 %). Podrobné údaje jsou obsaženy v tabulce č. 2.

Tabulka 2. Věk a pohlaví uživatelů cigaret se speciálními charakteristikami

QB6a Do you smoke cigarettes with any of the following characteristics on a monthly basis? (MULTIPLE ANSWERS POSSIBLE)
(% - EU)

	Additive-free or organic	Light	Menthol flavour	Slim	Other flavour	None of the above (SPONTANEOUS)	Don't know	Total 'At least one'
EU28	17	16	8	5	7	51	1	48
 Gender								
Man	20	13	6	2	8	54	1	45
Woman	14	20	10	10	6	47	2	51
 Age								
15-24	20	14	11	7	8	46	1	53
25-39	15	16	9	6	8	50	2	48
40-54	17	16	7	5	6	53	1	46
55 +	18	16	5	5	7	50	2	48

Zdroj: Eurocommision (2017)

V USA se nachází téměř 18,6 milionu kuřáků mentolových cigaret. Prevalence se zde liší významně v závislosti na etnicitě respondentů, nejvyšších hodnot dosahuje prevalence mezi obyvateli afroamerického (85 %) a hispánského (47,7 %) původu. Bylo také zjištěno, že 50 % mladých kuřáků ve věku 12–17 užívá mentolové cigarety (FDA, 2021).

Specifickou kategorií jsou cigarety s ochucenými kapslemi. Jedná se o poměrně nový tabákový výrobek, který se však rychle stal populárním. Užívání cigaret s ochucenými kapslemi je v některých zemích (např. v Mexiku, Chile, Jižní Koreji) a populacích (adolescenti a mladí dospělí) na vzestupu, v některých státech dosahuje podíl mladých uživatelů kapslových cigaret z celkového počtu kuřáků až 50 %. I zde platí, že jejich užívání převládá mezi věkovou skupinou 18–24 let. V některých zemích (např. Jižní Korea, Mexiko a Chile) byla zjištěna spojitost mezi užíváním cigaret s ochucenými kapslemi a ženským pohlavím. V zemích jako např. Austrálie, UK a USA nebyla tato spojitost natolik průkazná (Kyriakos et al., 2021).

1.3 Tabákové výrobky s mentolovou příchutí

Mentol představuje jednu z nejnámějších a nejčastěji používaných příchutí tabákových a nikotinových výrobků. V cigaretách může být mentol uložen přímo v tabáku, v balící folii nebo kapsli nacházející se uvnitř filtru. Jeho chladivé a anestetické účinky pomáhají maskovat dráždivost tabáku. Užívání mentolových tabákových produktů bývá spojeno s vyšší mírou experimentálního užívání, vnímáním snížené škodlivosti, vyšší úrovní závislosti a zvýšenou obtížností odvykání (Galeotti et al, 2002; WHO; 2018).

1.3.1 Historie tabákových výrobků s mentolovou příchutí

Poprvé byly mentolové cigarety představeny ve 20. letech minulého století. Za jejich vynálezem stál mladý Američan Lloyd F. Hughes nazývaný „Spud“. První mentolovou cigaretu vytvořil, když se pokusil přimíchat léčivé mentolové krystalky do svého tabáku. Mentolové cigarety rozdával nejprve mezi známé a velmi brzy se staly populární. Hughes se rozhodl svůj nápad zpeněžit a patentovat. První značka mentolových cigaret nesla název po přízvisku svého zakladatele – „Spud“ (Reid, 1993).

Ve 30. letech se na trhu začaly objevovat další značky mentolových cigaret, mezi ně patří např. „Penguin“ a později uvedený „Kool Menthol“ od firmy Brown & Williamson, „Cigarette-Time“ od Philip Morris nebo Menthorettes od Rosedor Cigarette Company. Mentolové cigarety byly prvně propagovány jako lék na suché nebo podrážděné hrdlo (Anderson, 2011; Reid, 1993).

V 50. letech byly poprvé představeny filtrové cigarety, na tento trend brzy reagovaly tabákové firmy výrobou a distribucí mentolových cigaret s filtrem. Od 60. let se stala jejich distribuce masivní. Dnešní mentolové cigarety od původních mentolových cigaret zavedených Lloydem Hughesem prošly významnými změnami v závislosti na měnících se potřebách společnosti stejně jako jejich marketing, který se měnil tak, aby reflektoval aktuální životní styl a potřeby populace užívající mentolový tabák (Reid 1993; Tobacco Tactics 2022).

V roce 2007 byly v Japonsku představeny cigarety s ochucenými kapslemi. Tyto cigarety obsahují malou želatinovou kapsli obsahující kapalinu nesoucí specifickou příchut'. Kapsle se nachází ve filtru a její obsah se uvolní při stlačení. V poslední dekádě byl po tomto typu cigaret zaznamenán významný nárůst poptávky po celém světě a v současnosti se jedná o nejrychleji rostoucí segment z řady spalovacích tabákových výrobků (Kyriakos et al., 2021; Moodie et al., 2019; Tobacco Tactics, 2022).

1.3.2 Mentol

Mentol je organická sloučenina rostlinného původu vyskytující se přirozeně v rostlinách řádu *Mentha*, která jim dodává typickou mátovou vůni a chuť. Může být také získán nebo syntetizován z esenciálních olejů jako jsou např. citronelový olej nebo eukalyptový olej. Je široce využíván v potravinářských a medicínských produktech pro svoje chladivé a analgetické účinky. Nejprve byl považován za ochucovací nebo aromatickou přísadu, později byla díky farmakologickým studiím odhalena řada biologických aktivit na úrovni senzorických nervů a hladkého svalstva. Je zřejmé, že mentol v hraje v tabákových výrobcích důležitější roli než jen dochucující přísadu. Má komplexní biologické účinky, které mají schopnost měnit vzorce užívání tabáku (Eccles, 1994).

Uvádí se, že k dosažení slabého mentolového efektu v cigaretovém kouři (pocit mentolové chuti a chladivého pocitu) je potřeba 0,1 až 0,2 % mentolu (1–2 mg/g) v celkovém množství tabákové náplně. Vyšší dávky mentolu způsobují intenzivnější chuť. Jako vyšší dávky se označuje množství do 2 % (20 mg/g) mentolu v tabáku. Mentol se pro zmíněné vlastnosti přidává i do obyčejných cigaret, které nenesou označení mentolové. Množství mentolu se v klasických cigaretách pohybuje v řádu 0,003 % – 0,03 mg/g tabákové náplně (Ai et al., 2017).

Mentol hraje zásadní roli ve vnímání účinku a dráždivosti tabáku. Přítomnost mentolové příchutě způsobuje, že se tabákový produkt stává více škodlivým (WHO, 2016). Důvodů je více a podrobněji jsou rozepsány v následující kapitole Fyziologické a farmakologické účinky mentolu.

1.3.2.1 Fyziologické a farmakologické účinky mentolu

Mentol má řadu fyziologických účinků. Kromě již výše zmíněného chladivého efektu lze zmínit zejména lokální anestetické a respirační účinky. V tabulce č. 3 je vypsán souhrn účinků mentolu v organismu společně s dopady na samotné vzorce užívání tabákových produktů.

Tabulka 3. Souhrn fyziologických účinků podle dostupné literatury

Physiological effects	References	Possible physiological impact	Possible smoking implications
Cooling and anesthetic Drug absorption	Green, 1986, 1992 Kaplan-Frischoff & Touitou, 1997; Kobayashi et al., 1994; Kunta et al., 1997; Shojaei et al., 1999	Counteract harshness Increase absorption and lung permeability of smoke constituents	Permit greater inhalation Increase nicotine intake
Drug metabolism	Benowitz et al., 2002; Madyastha & Srivatsan, 1988; Sellers, 1998; Sellers & Tyndale, unpublished data	Decrease nicotine and cotinine metabolism	Increase addiction potential
Respiration	Eccles, 1983, 1990	Permit increased lung exposure to nicotine, tar, and other harmful tobacco constituents	Increase addiction and toxicity potential
Electrophysiological	Eccles, 1994; Schäfer et al., 1986	Increase nerve activity	Enhance tobacco reinforcement
Central nervous system	Macht, 1939	Stimulant and depressant effects on the central nervous system	Enhance tobacco reinforcement and addiction
Toxicity	Melikian et al, 2002; Schmeltz and Schlotzhauer, 1968; Zhang et al, 2003	Increase carcinogen production or metabolic activation and exposure	Increase carcinogenic effects

Zdroj: Ahijevych & Garret (2004)

Mentol má schopnost učinit z kouření příjemnější zážitek a tím zvyšovat sílu závislosti na tabáku a zároveň udržovat jednotlivce v dalším užívání tabákových výrobků. Rozsah účinků mentolu – pocit chladu a tepla, analgetické a dráždivé účinky, usnadnění inhalace a snížená ventilace plic – závisí na více faktorech, zejména na koncentraci mentolu, složení výrobku a délce expozice (Ahijevych & Garret, 2004; Lawrence et al., 2011).

1.3.2.1.1 Chladivé a anestetické účinky

Jako jeden z hlavních účinků je při kontaktu mentolu s kůží nebo sliznicí popisován pocit chladu nebo tepla. V nízkých koncentracích způsobuje mentol chladivý pocit, naopak ve vysokých koncentracích může působit pálivě až dráždivě. Tento pocit je způsobem specifickým chováním mentolu na zakončení sensorických nervů v kůži nebo sliznici, kde inhibuje uvolňování kalcia z chladových receptorů, čímž způsobuje jejich zvýšenou aktivaci. Při inhalaci dochází ke stimulaci termoreceptorů, což způsobuje chladivý pocit v hrdle. Díky chladivým a anestetickým účinkům se cigaretový kouř stává méně dráždivým, a tím pádem může být snáze vtažen hlouběji a intenzivněji do plic, čímž dochází ke zvyšování příjmu nikotinu a dalších toxických látek v kouři (Ahijevych & Garret, 2004; Eccles, 1994; Lawrence et al., 2011; WHO, 2016).

1.3.2.1.2 Respirační účinky

Mentol má schopnost měnit způsob vnímání proudění vzduchu v dýchacích cestách. Je často užíván k uvolnění dýchacích dutin, jelikož poskytuje uživatelům pocit zvýšeného proudění vzduchu zejména v nosní dutině. Mechanismem pro tento způsob vnímání účinku mentolu je považována stimulace chladových receptorů v dýchacích cestách. Tyto účinky povzbuzují uživatele mentolových cigaret k hlubší inhalaci kouře, který, jak již bylo zmíněno výše, s sebou nese rizika jako zvýšený příjem nikotinu a dalších toxických látek obsažených v kouři (Ahijevych & Garret, 2004; Lawrence et al., 2011).

1.3.3 Percepce tabákových výrobků s mentolovou příchutí

Přítomnost mentolu v tabákových výrobcích má schopnost měnit způsob, jakým společnost vnímá škodlivost tabákových produktů. Názor veřejnosti na zdravotní rizika spojená s užíváním tabáku se významně liší v závislosti na typu tabákového produktu. Hymowitz et al. (1995) zkoumali ve vzorku 213 uživatelů mentolových cigaret důvody pro volbu právě tohoto typu tabákového výrobku. Více než polovina respondentů bez ohledu na etnicitu uvedla, že mezi hlavní důvody užívání patří „lepší chuť“ a „menší dráždivost“ oproti klasickým cigaretám. Jako další faktory pro výběr uváděli respondenti fakt, že se tyto cigarety snadněji a hlouběji inhalují nebo že je užívají jejich příbuzní/přátelé. Výsledky této studie je možné vidět v tabulce č. 4 níže.

Tabulka 4. Důvody výběru mentolových cigaret

	White (n = 39)	African American† (n = 174)
Menthol cigarettes taste better than regular non-menthol cigarettes	29 (74%)	144 (83%)
Menthol cigarettes are more soothing to my throat than regular non-menthol	20 (51%)	90 (52%)
I can inhale menthol cigarettes more easily than regular non-menthol cigarettes	8 (21%)	84 (48%)
I can inhale menthol cigarettes more deeply than regular non-menthol cigarettes	4 (10%)	58 (33%)
I always smoked menthol cigarettes	14 (39%)	110 (63%)
Members of my family smoke menthol cigarettes	6 (15%)	53 (30%)
My friends that smoke, smoke menthol cigarettes*	7 (18%)	72 (41%)
Menthol cigarettes suit my self-image better than regular non-menthol cigarettes	2 (5%)	24 (14%)
Menthol cigarettes are better for you than regular non-menthol cigarettes	2 (5%)	13 (7%)
Most of the advertising I see is for menthol cigarettes	1 (3%)	17 (10%)

Zdroj: Hymowitz (1995)

V další studii mapující percepci škodlivosti tabákových výrobků mezi mladými dospělými ve věku 18–34 označovali respondenti mentolové cigarety jako „méně rizikové než klasické cigarety“ s nejmenší frekvencí oproti ostatním tabákovým produktům. Konkrétně 2,5 % respondentů uvedlo mentolové cigarety jako méně rizikové, 58,3 % respondentů jako stejně rizikové a 31,8 % jako více rizikové než standardní cigarety, 7,3 % uvedlo „Nevím“. Naopak jako nejméně rizikové byly respondenty nejčastěji označovány elektronické cigarety. (Wackowski & Delnevo, 2015). Výsledky této studie je možné vidět níže v tabulce č. 5.

Tabulka 5. Srovnání percepce škodlivosti tabákových výrobků

	Less risky		About the same		More risky		Don't Know	
	%	(95% CI)	%	(95% CI)	%	(95% CI)	%	(95% CI)
Menthol cigarettes	2.5	(1.8–3.2)	58.3	(55.7–60.9)	31.8	(29.4–34.3)	7.3	(6.0–8.7)
Smokeless tobacco	7.1	(5.9–8.4)	58.2	(55.7–60.8)	31.8	(29.4–34.2)	2.8	(1.9–3.7)
Snus	10.0	(8.5–11.5)	58.9	(56.3–61.5)	22.3	(20.1–24.5)	8.8	(7.2–10.4)
Cigars	13.9	(12.2–15.6)	50.9	(48.3–53.6)	32.7	(30.2–35.1)	2.5	(1.6–3.3)
Hookah	24.5	(22.3–26.6)	55.2	(52.6–57.8)	13.6	(12.0–15.3)	6.7	(5.3–8.2)
E-cigarettes	57.8	(55.1–60.4)	25.6	(23.4–27.9)	5.2	(4.0–6.3)	11.4	(9.4–13.5)

Zdroj 1: Wackowski & Delnevo (2015)

Co se týče vnímání cigaret s mentolovými kapslemi, většina studií nenalezla odlišnosti ve vnímání škodlivosti oproti běžným cigaretám. Ve většině zemí bylo na cigarety s ochucenými kapslemi nahlíženo v rovině škodlivosti stejně jako na standardní cigarety. Negativní postoje byly často spojeny se smíšenými pocity z mentolu jako takového nebo přídavných chemických látek v kapslích. Jako pozitivní vnímali respondenti lepší chuť, příjemnější pocit v dýchacích cestách při inhalaci, samotnou činnost rozmáčknutí kapsle a možnost zvolit si, zda a kdy k uvolnění příchutě dojde. Obecně jsou tyto produkty vnímány jako více atraktivní než obyčejné cigarety, a to zejména mezi nekuřáky nebo příležitostnými kuřáky, což podporuje tvrzení, že užívání cigaret s ochucenými kapslemi může usnadnit iniciaci kouření (Kyriakos et al., 2021).

1.4 Efekt zákazu prodeje mentolového tabáku

V následujících kapitolách se budu podrobněji věnovat očekávaným a skutečným změnám ve vzorcích užívání tabákových výrobků v jednotlivých zemích po zavedení opatření regulujících přítomnost charakteristických příchutí v cigaretách. Na základě výsledků studie Cadhama et al. (2020) se dá obecně konstatovat, že v zemích, které přijaly tato opatření, lze pozorovat pokles prodeje cigaret a rostoucí počet pokusů o odvykání mezi současnými kuřáky.

1.4.1 Data z evropských zemí a UK

Po oznámení o zavedení zákazu byl ve všech státech EU zaznamenán pokles prodeje cigaret s mentolovou příchutí, výjimkou byly státy Polsko a Anglie – země s vysokým zastoupením kuřáků mentolových cigaret – v těchto zemích byl zaregistrován růst prodeje. Z průřezové studie EUREST-PLUS (2018) byl proveden odhad změn spotřebního chování po zavedení nových regulací tabákových výrobků. Tato studie, které se účastnilo 10760 dospělých kuřáků z osmi evropských zemí, mapovala mimo jiné i postoje k nadcházejícím regulacím příchutí tabáku a zároveň plány na dobu po zavedení zákazu. Z celkového počtu respondentů bylo 7,4 % uživatelů cigaret s mentolovou příchutí a 2,9 % uživatelů ostatních charakteristických příchutí.

Co se týče postoje vůči zákazu užívání přísad do tabáku zahrnující mimo jiné i příchutě, mělo souhlasný postoj 25,1 % uživatelů mentolových cigaret. Následně byli kuřáci mentolových

cigaret dotazování, jaká by byla jejich reakce na zavedení takového zákazu. 20 % uvedlo, že by přešlo na jinou značku cigaret; 27,3 % odpovědělo, že by si cestu k produktu našli i přes úpravu legislativy; 17,6 % uvedlo, že by redukovalo svou spotřebu tabáku a 16,0 % by zanechalo kouření úplně. 4,3 % odpovědělo, že by reagovalo jinak a 14,8 % uvedlo, že neví, jak by reagovalo (Zatoński et al., 2018). Výsledky je možno vidět v tabulce č. 6.

Tabulka 6. Srovnání reakcí uživatelů mentolových a jinak ochucených cigaret na zavedení zákazu prodeje cigaret s charakteristickými příchutěmi

	<i>Switch to another brand</i>	<i>Find way to get banned product</i>	<i>Reduce amount smoked</i>	<i>Quit smoking</i>	<i>Do something else</i>	<i>Don't know</i>
	<i>% (95% CI)</i>					
Total						
Menthol	20.0 (16.9–23.4)	27.3 (23.7–31.3)	17.6 (14.5–21.1)	16.0 (13.3–19.2)	4.3 (2.8–6.5)	14.8 (12.0–18.0)
Other flavoured	23.4 (17.1–31.3)	8.4 (5.2–13.4)	14.7 (10.1–20.9)	10.4 (6.5–16.2)	25.1 (14.2–40.3)	18.0 (12.6–25.0)

Zdroj: Zatoński et al. (2018)

Výsledky studie EUREST-PLUS ukazují, že po implementaci zákona zakazující prodej cigaret s charakteristickými příchutěmi v roce 2016 došlo k poklesu prevalence užívání mentolových cigaret. 23 % kuřáků mentolových cigaret přešlo k užívání klasických cigaret, 14 % přestalo kouřit úplně (Zatoński et al., 2020). V Anglii na rozdíl od ostatních evropských zemí prodej mentolových cigaret rostl od oznámení zákazu až do doby, kdy byl implementován do legislativy. Ukázalo se, že tabákový průmysl v UK využil implementační dobu zákona ke zvýšení prodeje mentolových cigaret (Hiscock et al., 2020; Zatoński et al., 2018).

1.4.2 Data z USA a Kanady

Zákaz prodeje ochucených cigaret (s výjimkou mentolu) byl v USA uveden v platnost v září 2009. Byla provedena řada studií mapujících reakce kuřáků mentolových cigaret v případě, že by se i tato alternativa ochucených cigaret stala nedostupnou. Např. v dlouhodobé studii Rose et. al (2019) mezi uživateli mentolových cigaret ve věku 18-34 let bylo zjištěno, že nejvíce (32,3 %) respondentů by přešlo na klasické cigarety; 23,5 % by uvažovalo, že přestane kouřit a 10,7 % by přešlo k užívání jiného tabákového produktu. 30,8 % respondentů uvedlo, že neví, jak by se v takovém případě zachovalo (Rose et al., 2019). V jiné studii mezi dospělými uživateli mentolového tabáku uvedla téměř polovina (46,4 %) respondentů, že by v případě

zákazu mentolových cigaret přestali kouřit. 26,6 % uvedlo, že by začalo užívat klasické nementolové cigarety; 12,3 % by užívalo mentol v e-cigaretách; 5,8 % by nakupovalo mentolové cigarety on-line; 2,8 % by přešlo na užívání jiných tabákových produktů obsahujících mentol; 2,7 % by nakupovalo mentolové cigarety v zahraničí a 1,5 % by začalo užívat jiné tabákové výrobky neobsahující mentol (D'Silva et al., 2015).

Kromě reakce na zavedení regulace mentolového tabáku byly mapovány i postoje obyvatel k přijetí takového zákona. Souhlasný postoj vyjádřila ve studii Rose et al. (2015) více než jedna třetina respondentů (36,0 %). Dle studie Cadhama et al. (2020) lze říci, že mezi širokou veřejností a zejména mezi uživateli mentolového tabáku nepřevládá negativní postoj k zákazu mentolových cigaret. Některé studie zjistily, že uživatelé mentolového tabáku mohou vidět v zákazu ulehčení a zdroj motivace k odvykání kouření.

Co se týče zákazu mentolového tabáku v Kanadě, Kanada jako jedna z prvních zemí přijala opatření zakazující prodej tabáku s mentolovou příchutí. Měsíc po zavedení zákazu byly zkoumány změny ve vzorcích užívání tabáku a porovnávány s daty ohledně zamýšlených změn. Bylo zjištěno, že většina respondentů (59,7 %) uvedla, že by přešla na klasické cigarety neobsahující mentol, ale učinilo tak nakonec 28,2 % respondentů. Naopak více respondentů (29,1 %) se pokusilo přestat kouřit v porovnání s 14,5 %, kteří tak zamýšleli. Podobně také více respondentů (29,1 %) uvedlo užívání jiného ochuceného tabákového výrobku nebo e-cigarety oproti původním 5,8 % respondentů, kteří tak zamýšleli (Chaion et al., 2018; Chung-Hall et al., 2021). Výsledky studie je možné vidět v tabulce č. 7 níže. Kromě údajů o krátkodobém dopadu na vzorce užívání obsahuje také data týkající se dlouhodobých plánů ohledně užívání tabáku.

Tabulka 7. Očekávané, skutečné a do budoucna plánované reakce na zákaz prodeje mentolových cigaret mezi obyvateli Kanady

Reaction	No. (%; 95% CI) (n = 206)		
	Expected Reaction Before Ban	Actual Short-term Reaction ^a	Long-term Planned Reaction
Use of nonmenthol cigarettes only ^b	123 (59.7; 52.8-66.2)	51 (28.2; 22.0-35.2)	102 (49.5; 42.7-56.4)
Quit	30 (14.5; 10.3-20.1)	60 (29.1; 23.3-35.8) ^c	35 (17.0; 12.4-22.3)
Use of alternative flavored products (e-cigarettes, cigars, and other flavored tobacco products)	12 (5.8; 3.3-10.2)	60 (29.1; 23.3-35.8)	6 (2.9; 1.3-6.4)
Use of contraband menthol	23 (11.2; 7.5-16.3)	29 (14.1; 10.0-19.6) ^d	34 (16.5; 12.0-22.3)
Adding menthol or other reaction	4 (1.9; 0.7-5.1)	29 (14.1; 10.0-19.6)	NR
Don't know	14 (6.8; 4.1-11.2)	6 (2.9; 1.3-6.4)	29 (14.1; 10.0-19.6)

Zdroj: Chaiton et al (2018)

1.5 Marketingová komunikace tabákového průmyslu

Marketingová komunikace je klíčovým nástrojem tabákových firem pro posilování prodeje tabákových produktů. Za pomoci sofistikovaných strategií cílí na různé skupiny obyvatel včetně nekuřáků. Důležitou populací pro tabákový průmysl představují zejména mladí a mladiství, jelikož nejčastěji začínají lidé kouřit v tomto životním období. Reklama, propagace a sponzorování tabákových výrobků může probíhat v přímé nebo nepřímé formě. Mezi přímou formu reklamy patří propagace v tištěných médiích, televizním nebo rádiovém vysílání, filmech, v místě prodeje, na internetu nebo ve venkovních prostorách ve formě billboardů, statických nebo pohyblivých reklam. Jako nepřímá forma reklamy je považována bezplatná distribuce produktů, různé slevy, rozšiřování a sdílení značky, sponzorské příspěvky a zveřejňování sponzoringu (Kulhánek et. al, 2019; Kulhánek, 2020).

Mentolové cigarety byly historicky označovány jako „zdravější“ varianta cigaret již od 50. let minulého století. Tabákový průmysl užíval mentol k vytvoření obrazu méně rizikového tabákového produktu, marketingové kampaně spojovaly mentolové cigarety se slovy jako „svěží“ a „čisté“, později se kampaně zaměřovaly na to, aby bylo užívání mentolových cigaret spojováno s mládím, zábavou a socializací (Kreslake, 2010; Sutton, 2004).

Díky opatřením regulujícím reklamu, propagaci a sponzorování v oblasti tabákového průmyslu došlo prokazatelně ke snížení prodeje a míry užívání tabákových výrobků. Základní právní východiska týkající se regulace reklamy, propagace a sponzorování tabákových produktů v České republice jsou obsaženy v Rámcové úmluvě WHO o kontrole tabáku (WHO FCTC), která byla v ČR schválena v roce 2012. V České republice jsou implementována

opatření pro regulaci přímé reklamy na tabák, s výjimkou propagace a vystavování tabákových produktů v místě prodeje. Místo pro reklamní prvky na obalu tabákových výrobků bylo významně redukováno zavedením kombinovaných zdravotních varování. Nepřímé formy reklamy jsou v ČR regulovány mírněji, zakázány jsou např. bezplatná distribuce, výskyt tabákových značek v televizním vysílání nebo propagační slevy na tabákové výrobky (WHO, 2019).

1.5.1 Marketingová komunikace tabákových firem v souvislosti se zákazem mentolového tabáku

Zákaz prodeje ochucených cigaret (včetně mentolové příchutě) byl na půdě EU představen v květnu 2016. Po protestu tabákových firem bylo dohodnuto, že bude stanovena implementační doba čtyř let pro všechny ochucené výrobky s podílem na trhu vyšším než 3 %. Krátce před květnem 2020 byly zaznamenány pokusy tabákových firem o další posunutí zákazu, tyto pokusy se neseťkaly s úspěchem (Tobacco Tactics, 2021).

V reakci na zavedení zákazu mentolových příchutí v cigaretách představily tabákové firmy produkty obsahující mentol, na které se zákaz neuplatňuje. Mezi tyto produkty patří např. mentolová cigarilla (suché doutníčky), samostatně prodávané cigaretové části obsahující mentol (cigaretové papírky, filtry a kapsle) nebo cigarety obsahující velmi nízké množství mentolu. Některé země EU (Německo a Finsko) zakázaly prodej všech tabákových výrobků obsahujících dochucující přísady (Przewoźniak et al., 2021).

Bylo doloženo, že tabákový průmysl využil zákaz mentolových příchutí v cigaretách jako příležitosti spuštění komunikační kampaně. Cílem komunikace tabákových firem bylo informovat o nadcházející změně legislativy a propagovat možnost užívání mentolových příchutí v alternativních tabákových a nikotinových produktech, jako jsou nikotinové sáčky, zahříváný tabák nebo elektronické cigarety jako řešení problému (Kulhánek et al., 2021). Možným alternativám, které mohli uživatelé mentolových cigaret využít, se budu věnovat v následující kapitole Alternativy tabákových výrobků.

1.6 Alternativy tabákových výrobků

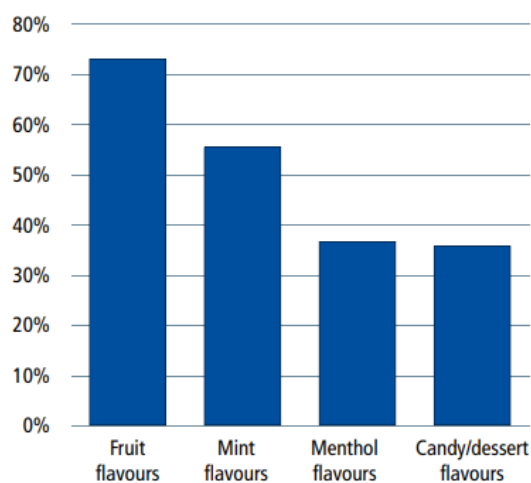
Zájem tabákového průmyslu o alternativy tabákových produktů se začal zvyšovat od počátku nového tisíciletí. S rostoucími regulacemi začaly tabákové firmy měnit své obchodní strategie investováním do „nové generace“ tabákových a nikotinových produktů, jako jsou elektronické cigarety nebo později zahříváný tabák, které začaly vstupovat na trh. K těmto produktům bývá referováno jako k „novým“ nebo „alternativním“ tabákovým a nikotinovým produktům (Tobacco Tactics, 2021).

1.6.1 Elektronické cigarety

Elektronické cigarety fungují na základě zahřívání tzv. „e-liquidu“. Jeho zahřátím dojde k uvolnění aerosolu, který uživatel inhaluje. Sestávají z baterie, zahřívacího mechanismu a zásobníku s e-liquidem, který může ale nemusí obsahovat nikotin. Přestože při jejich užívání nedochází ke spalování a uvolňování kouře, jedná se stále o zdraví škodlivý produkt, jednak z hlediska přítomnosti návykového nikotinu, jinak z důvodu dalších přídatných a chemických látek, které mohou mít dlouhodobé zdravotní následky (Tobacco Tactics, 2018; WHO, 2021)

Jejich samotné užívání mimikuje způsob užívání klasických cigaret, což může být pro některé uživatele překážkou v odvykání kouření a zároveň může přivést k užívání klasických cigaret i nekuřáky – zejména děti a mladistvé. Atraktivní je velké množství dostupných příchutí náplní, čímž se elektronické cigarety stávají ještě atraktivnější zejména ve skupině dětí a mladých dospělých. V současné době je na trhu dostupných až 16 tisíc příchutí, mezi nejoblíbenější příchutě mezi americkými středoškoláky patří ovocné, svěží (mátové a mentolové) a dezertové příchutě (WHO, 2021).

Graf 1. Preference příchutí e-cigaret mezi americkými středoškoláky

Zdroj: WHO (2021)

1.6.2 Zahříváný tabák

Jedná se o produkt produkující aerosol obsahující nikotin a ostatní chemické látky, které uživatel inhaluje. Na rozdíl od elektronických cigaret obsahuje tabák, který je za pomoci nabíjecího zahřívacího systému zahříván na teplotu zhruba 350 °C – méně než u klasických cigaret, kde se jedná o teplotu 600 °C. V současné době není prokázáno, že by se jednalo o produkt rizikovější než konvenční tabákové produkty, nicméně bylo doloženo, že obsahuje nejméně 20 chemických a potenciálně škodlivých látek ve vyšší koncentraci než v klasickém cigaretovém kouři (WHO, 2020). Jelikož se jedná o relativně nový produkt, jeho dlouhodobý dopad na zdraví není dosud znám a je spíše předmětem diskuze a budoucího výzkumu. Stejně jako užívání elektrických cigaret je užívání zahříváného tabáku spojeno s napodobováním konvenčního způsobu užívání cigaret. Rozšiřuje se také nabídka dostupných příchutí, které dělají produkt atraktivnější.

1.6.3 Bezdýmé formy tabáku

Užívání bezdýmého tabáku ať už orálně, nebo nasálně patří mezi nejstarší způsoby konzumace tabáku. Jedná se o způsob přijímání nikotinu bez nutnosti spalování. Na rozdíl od spalovacích produktů s sebou bezdýmé formy tabáku nenesou rizika spojená s inhalací kouře jako jsou respirační onemocnění včetně některých typů rakovin. Přestože se v tomto ohledu jedná o méně rizikovou alternativu tabákových/nikotinových produktů, stále se jedná o

produkty nesoucí lokální zdravotní rizika, jako jsou choroby dutiny ústní, ale i celkové účinky, jako jsou kancerogenita a choroby kardiovaskulárního systému (Kalina et al., 2015; Tobacco Tactics, 2021). Obecně se dají tyto výrobky rozdělit do dvou hlavních kategorií – tabák orální a tabák šňupací.

První ochucené bezdýmé tabákové produkty byly vyvinuty v 60. letech, aby zaujaly mladé a nováčky mezi tabákovými výrobky (Kostygina et al., 2016). Jednou z nejčastěji nabízených příchutí bezdýmých tabákových a nikotinových produktů je právě mentol (WHO, 2018).

1.6.3.1 Orální tabák

Orální tabák je vyráběn ve dvou různých variantách – jako běžný žvýkácký tabák a tzv. „moist snuff“ neboli porcovaný tabák. Zvláštní variantou porcovaného tabáku je švédský snus. Žvýkácký tabák je jednou z orálních forem tabáku určených ke žvýkání. Vyrábí se ze sušených listů tabáku, které jsou následně nařezány na kousky, ochuceny v roztoku a zabaleny do foliových sáčků. Žvýkáním produktu dochází k uvolňování nikotinu, užívání je spojeno s velkou produkcí slin, které je potřeba odplivávat (Kalina et al, 2015; Vavřínčíková, 2012).

Další variantou je snus – vlhký jemně drcený tabák mající historické kořeny užívání ve Švédsku. Vlhký prášek uživatel stlačí palcem a ukazováčkem a vloží za ret. Jeho užívání je populární v USA a Švédsku. Vzhledem ke zmíněné historické tradici užívání má Švédsko výjimku ze zákazu prodeje snusu, který je jinak platný pro všechny státy EU. Moderní varianty tohoto výrobku sestávají z malých předem naporcovaných sáčků, jejich užívání je vzhledem k tomu, že během něj zůstávají na jednom místě a produkuje daleko menší množství šťávy, velmi diskrétní. Trendem mezi výrobci je v poslední době výroba stále menších sáčků a sáčků, které jsou sušší a ochucené řadou příchutí. Tyto trendy přispívají k vyšší atraktivitě výrobku (Kalina et al, 2015; Rodu & Goshall, 2006).

1.6.3.2 Šňupací tabák

Šňupací tabák neboli „dry snuff“ je rozdrcený prášek z fermentovaného a kouřem sušeného tabáku. Uživatel vdechuje tento prášek nosní dutinou. Tento způsob užívání tabáku byl široce praktikován zejména v Evropě v období 17. a 18. století, od té doby zaznamenává pokles. V posledních 15 letech poklesl jeho prodej o 67 % (Rodu & Goshall, 2006).

1.6.3.3 Nikotinové sáčky

Nikotinové sáčky jsou novým produktem z řady tabákových a nikotinových produktů na trhu. Prodávají se ve formě malých předporcovaných sáčků, které si uživatel vloží mezi ret a dásně. Nikotin je následně absorbován ústní sliznicí do krevního oběhu. Přestože nikotinové sáčky neobsahují tabák a ve srovnání s ostatními tabákovými a nikotinovými produkty obsahují méně škodlivin, stále se jedná o produkt s potenciálem poškodit zdraví organismu, ať už se jedná o choroby ústní dutiny nebo snadnější přestup k jiným více škodlivým tabákovým výrobkům. Stejně jako ostatní alternativní tabákové výrobky jsou nikotinové sáčky dostupné v řadě různých příchutí. Příchutě společně se skutečností, že tyto výrobky lze užívat velmi diskrétně a bez nutnosti dalších nástrojů jako jsou baterie nebo zapalovač, přispívají k vysoké atraktivitě těchto produktů zejména mezi mladými (Robichaud et al., 2020).

2 Výzkumná část

2.1 Metodika výzkumu

2.1.2 Výzkumný cíl

Hlavním cílem bakalářské práce bylo pomocí on-line dotazníkového výzkumu zmapovat a popsat vzorce užívání tabákových a nikotinových produktů v populaci vysokoškolských studentů po uvedení zákazu prodeje mentolových cigaret. Dílčími cíli bylo zjistit a popsat vnímání škodlivosti mentolového tabáku společně s postoji k zákazu mentolových cigaret.

2.1.2 Výzkumné otázky

Pro dosažení výzkumných cílů byly stanoveny následující výzkumné otázky:

1. Jak se změnila spotřeba tabákových a nikotinových produktů po zákazu mentolových cigaret v květnu 2020?
2. K jakým alternativám užívání tabáku přecházeli nejčastěji denní a pravidelní uživatelé mentolového tabáku?
3. Jaký je postoj respondentů k zákazu mentolových cigaret?
4. Jak respondenti vnímají zdravotní škodlivost mentolových cigaret oproti klasickým cigaretám?

2.1.3 Výběrový soubor

Základní soubor výzkumu tvořili studenti vysokých škol v České republice. V roce 2020 studovalo v ČR vysokou školu 299,4 tisíc studentů, z toho 55,5 % žen a 45,5 % mužů (ČSÚ, 2021). Do výzkumného vzorku byli rekrutováni respondenti na základě následujících kritérií:

1. Student vysoké školy
2. Plnoletost
3. Souhlas s účastí ve výzkumu

Data byla získávána pomocí on-line dotazníkového šetření. Jako metoda výběru byla zvolena metoda nepravděpodobnostního výběru – sebenominace do výzkumu. Jako hlavní kanály pro distribuci dotazníku byly zvoleny kolejni a studijní skupiny na sociálních sítích Facebook,

Instagram a Discord, umístění dotazníku bylo předem konzultováno se správci těchto skupin, kteří byli stručně informováni o účelu dotazníku. Aktivní distribuce dotazníku probíhala v období od 16. února 2022 do 1. března 2021 (více v kapitole Metody tvorby dat).

Předpokládaná velikost vzorku se pohybovala mezi 100–500 respondenty se zkušeností s užíváním mentolových cigaret. Celkem dotazník vyplnilo 683 respondentů, z nichž 106 bylo vyřazeno pro uvedení skutečnosti, že v současné době nejsou studentem vysoké školy. Na základě výše uvedených kritérií bylo do výzkumného vzorku finálně zařazeno 577 respondentů. Respondenti nemuseli mít pro účast ve výzkumu zkušenost s mentolovými cigaretami. Výzkumný vzorek tedy sestával ze dvou skupin respondentů:

1. Respondenti se zkušeností s mentolovými cigaretami (n=307)
2. Respondenti bez zkušeností s mentolovými cigaretami (n=270)

2.1.4 Metody tvorby dat

Za účelem sběru dat bylo použito kvantitativní šetření pomocí on-line dotazníku. Dotazník byl vytvořen na on-line platformě Survio.com, jednalo se o placenou verzi s nadstandardními funkcemi. Volba tohoto výzkumného nástroje spočívala zejména ve schopnosti získat za použití relativně nízkých nákladů větší množství empirických dat od velkého souboru osob (Sociologická encyklopedie, 2018).

Podoba dotazníku vycházela z obecných doporučení tvorby dotazníku za účelem vyvarování se nízké návratnosti. Disman (2000) uvádí, že se vzrůstající délkou dotazníku návratnost rychle klesá, což vede následně ke zkreslení výsledků studie. Co se týče náročnosti otázek, na začátek dotazníku by měly být řazeny otázky jednoduché a jejich náročnost by měla pozvolna narůstat. Ke konci dotazníku by měla náročnost otázek opět klesat, jelikož se předpokládá určitá únava z vyplňování (Sociologická encyklopedie, 2018). Na základě toho byl vytvořen dotazník obsahující 16 otázek, z toho prvních sedm společných bylo určeno pro obě skupiny respondentů a následně sedm pro uživatele cigaret s mentolovou příchutí a dvě pro respondenty, kteří tyto cigarety nikdy neužili. Dotazník sestával výhradně z uzavřených otázek (viz Příloha 1).

V úvodu dotazníku byli respondenti seznámeni s účelem výzkumu a informacemi o zpracování dat. Následovaly otázky sbírající sociodemografické informace o účastnících výzkumu a jejich povědomí o výzkumném problému. Poté byl dotazník rozdělen na základě odpovědi na otázku „*Užil/a jste někdy v životě cigarety s mentolovou příchutí?*“.

Respondenti, kteří uvedli, že tyto cigarety neužili, byli odkázáni na část dotazníku, kde odpovídali na otázky zkoumající jejich percepci škodlivosti mentolových cigaret a postoj k zákazu. Respondenti, kteří uvedli zkušenost s užitím mentolových cigaret, byli nejdříve dotázáni na frekvenci užívání, důvod výběru tohoto typu tabákového výrobku a poté na stěžejní otázky mapující změnu spotřeby tabákových a nikotinových výrobků po zákazu mentolových cigaret. Po těchto otázkách byli stejně jako respondenti bez zkušenosti s mentolovými cigaretami dotázáni na percepci škodlivosti mentolových cigaret a postoj k zákazu. Pro mapování postojů a očekávání od zákazu byla použita Likertova škála, což je nástroj hojně užívaný k měření názorů a postojů respondentů, kdy respondent na předem dané stupnici vyjadřuje míru svého souhlasu/nesouhlasu s výrokem (Chytrý & Kroufek, 2017).

Před oficiálním zahájením distribuce byla provedena pilotáž za účelem odhalení případných sporných otázek či odpovědí. Pomocí této pilotáže byla zajištěna minimalizace neporozumění otázkám ostatními účastníky výzkumu a zároveň byly dodány podněty k formulaci nových výzkumných otázek.

2.1.5 Metody analýzy dat

Data byla exportována z webového rozhraní Survio.com a následně importována do programu MS Excel Office. Zde byla analyzována pomocí kontingenčních tabulek a za použití deskriptivní statistiky. V návaznosti na jednotlivé výzkumné otázky byly vygenerovány grafy.

2.1.6 Etické aspekty výzkumu

V úvodu dotazníku byli respondenti seznámeni s účelem studie, dobrovolností participace a zachováním anonymity odpovědí. V rámci výzkumu nebyla shromažďována žádná osobní data jako jméno, telefon nebo e-mailová adresa. Účastníci výzkumu byli informováni, že vyplněním a odesláním dotazníku dávají souhlas s účastí ve výzkumu. V dotazníku byl uveden kontakt na řešitelku a vedoucího práce pro případné dotazy a stížnosti.

2.2 Výsledky výzkumu

2.2.1 Sociodemografické charakteristiky souboru

Na dotazník zareagovalo celkem 683 respondentů, z nichž 106 bylo vyřazeno pro uvedení, že nejsou v současné chvíli studenti vysoké školy. Výzkumný vzorek je tedy tvořen 577 respondenty s převahou žen (79 %) oproti mužům (21 %).

Průměrný věk respondentů byl 21,6 let, nejmladšímu bylo 19 let a nejstaršímu 37 let. Nejpočetněji zastoupenou věkovou kategorií tvořili studenti ve věku 19-22 let s podílem 74 %. Druhou nejpočetnější skupinou byli studenti ve věku 23–26 let tvořící 24,7 % vzorku. Zbylé 1,3 % tvořili studenti ve věku 27–37 let. Zastoupení respondentů ve vzorku na základě pohlaví a věku je možné vidět v tabulce č. 8.

Tabulka 8. Zastoupení respondentů ve vzorku na základě pohlaví a věku

Pohlaví	Celkem	Celkem v %
Muž	122	21,0
Žena	455	79,0
Celkem	577	100,0

Věk	Celkem	Celkem v %
19–22	427	74,0
23–26	142	24,7
27+	8	1,3
Celkem	577	100,0

Z hlediska formy a druhu studia bylo zastoupení respondentů ve vzorku následující: 92, % tvořili studenti prezenčního studia, studenti kombinované formy tvořili 7,6 % vzorku. Téměř dvě třetiny (65 %) tvořili studenti bakalářského studia, kolem jedné třetiny (33,2 %) studenti magisterského a navazujícího magisterského studia, zbylých 1,7 % respondentů uvedlo doktorské studium.

Tabulka 9. Zastoupení respondentů ve vzorku na základě formy a druhu studia

Forma studia	Celkem	Celkem v %
Prezenční	533	92,4
Kombinovaná	44	7,6
Celkem	577	100,0

Druh studia		
Bakalářské	375	65,0
Magisterské	124	21,5
Navazující magisterské	68	11,8
Doktorské	10	1,7
Celkem	577	100

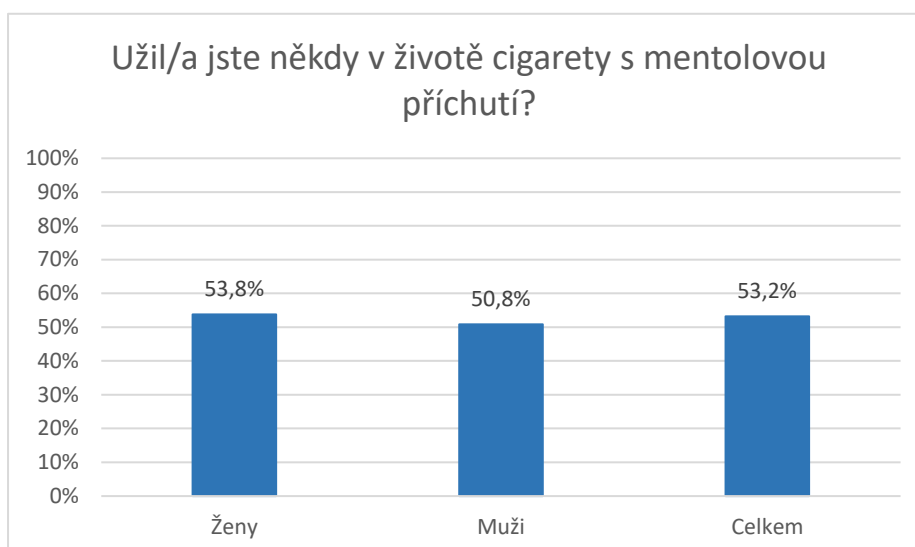
Dále byli respondenti dotazováni, zda dosud zaznamenali přijetí zákona zakazující prodej cigaret s mentolovou příchutí, celkem 60,1 % respondentů odpovědělo, že zákaz zaznamenali.

2.2.2 Vzorce užívání cigaret s mentolovou příchutí

2.2.2.1 Prevalence a frekvence užívání

Pro účely výzkumu byla nejprve zjišťována celoživotní prevalence, výsledky je možné vidět na grafu č. 2. Zkušenost s užitím mentolových cigaret měla více než polovina (53,2 %) souboru. Ženy uváděly slabě vyšší míru zkušeností: celoživotní prevalence u žen činila 53,8 %, zatímco u mužů 50,8 %.

Graf 2. Celoživotní prevalence užívání mentolových cigaret mezi respondenty

Respondenti, kteří odpověděli kladně na otázku celoživotní prevalence, byli následně dotázáni na frekvenci užívání. Jak je možné vidět v tabulce č. 8, nejčastěji uváděli respondenti experimentální (25,1 %) a sporadické užívání (23,8 %). Méně, ale s podobnou četností, bylo uváděno denní (20,5 %) a příležitostné (19,2 %) užívání.

Tabulka 10. Frekvence užívání cigaret s mentolovou příchutí

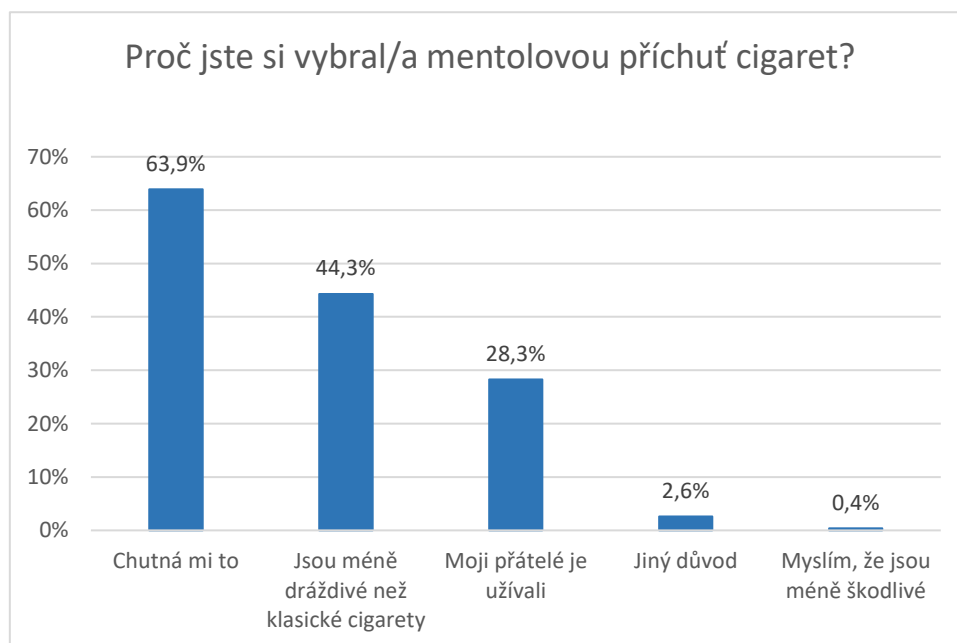
Frekvence užívání	Celkem	Celkem v %
Denně (alespoň 1x denně)	63	20,5
Pravidelně (alespoň 1x týdně)	35	11,4
Příležitostně (méně než 1x týdně)	59	19,2
Zřídka (párkrát do roka)	73	23,8
Experimentálně (jednorázová zkušenost)	77	25,1
Celkem	577	100,0

2.2.2.2 Důvody výběru mentolových příchutí

Dále byli respondenti se zkušeností s užíváním mentolových cigaret dotazováni na důvod výběru tohoto tabákového výrobku. Dotazovaní měli možnost uvést jednu a více odpovědí. Respondenti nejčastěji uváděli chuť výrobku (63,9 %), dále menší dráždivost dýchacích cest (44,3 %) a skutečnost, že mentolové cigarety užívali jejich přátelé (28,3 %). Šest respondentů

uvedlo „Jiný důvod“ a pouze 1 respondent uvedl jako důvod „Myslím, že jsou méně škodlivé“. Výsledky je možné vidět na grafu č. 3.

Graf 3. Důvody výběru cigaret s mentolovou příchutí

2.2.3 Vzorce užívání tabáku po zákazu prodeje mentolového tabáku

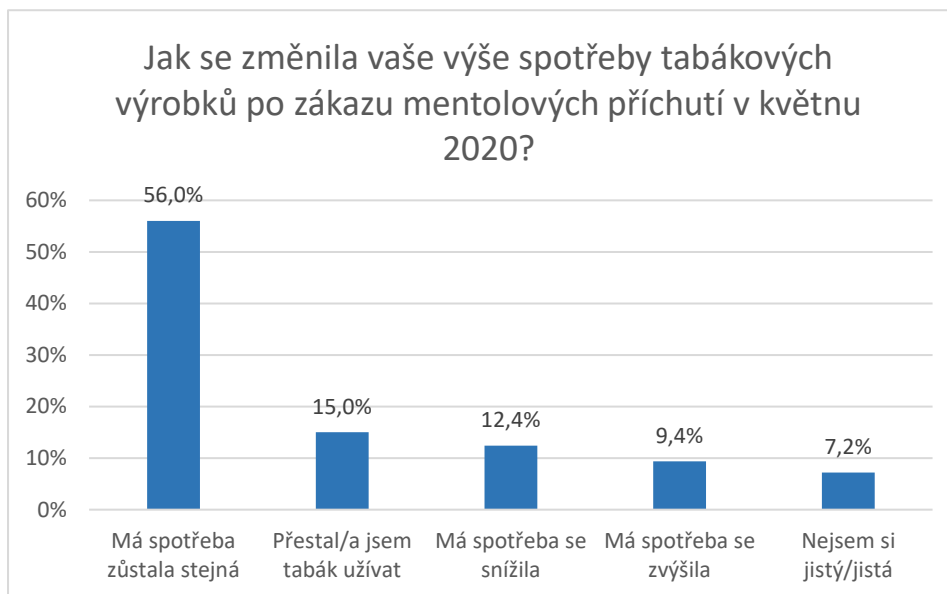
Hlavním cílem práce bylo zmapovat a popsat vzorce užívání tabákových a nikotinových produktů v populaci vysokoškolských studentů po uvedení zákazu mentolových cigaret v květnu 2020. Předmětem zkoumání byla změna výše spotřeby a způsobu užívání tabákových výrobků. Kromě toho bylo předmětem zájmu zjistit, zda užívají respondenti v současné době mentolové příchutě v jiných tabákových nebo nikotinových produktech. Tyto otázky byly položeny pouze respondentům, kteří uvedli zkušenost s užíváním mentolových cigaret, konkrétně se jednalo o 307 respondentů.

2.2.3.1 Změna výše spotřeby tabákových výrobků

Pro účely výzkumu bylo stanoveno pět základních výroků, ze kterých měli respondenti vybrat jeden nejvíce relevantní k jejich užívání tabákových výrobků po květnu 2020. Nejčastěji respondenti uváděli, že se výše jejich spotřeby nezměnila (56,0 %). Zbýlé možnosti volil výrazně menší počet respondentů. Tabákové výrobky přestalo užívat 15 % respondentů, snížení spotřeby uvedlo 12,4 % respondentů a 9,4 % naopak uvedlo, že se jejich spotřeba

zvýšila. V případě nejistoty bylo možno odpovědět „*Nejsem si jistý/jistá*“, tuto odpověď zvolilo 7,2 % respondentů.

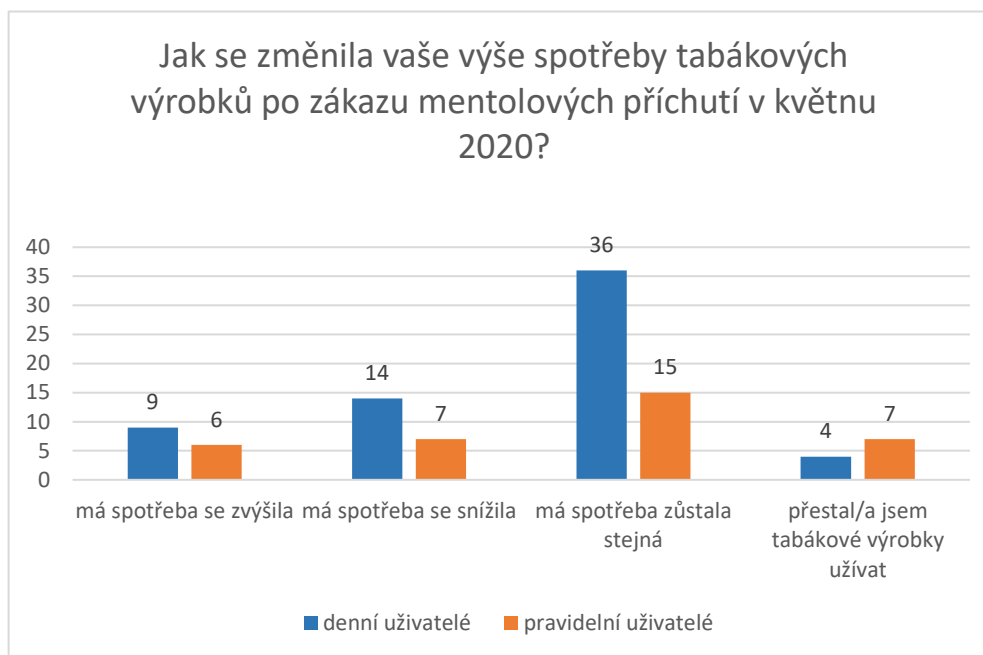
Graf 4. Změna výše spotřeby tabákových výrobků po květnu 2020

Změna výše spotřeby byla poté mapována výhradně mezi respondenty, kteří uvedli, že byli denními nebo pravidelnými kuřáky mentolových cigaret. Z celkového počtu denních uživatelů (n=63) uvedlo 36 respondentů, že se jejich výše spotřeby nezměnila, 14 uvedlo snížení spotřeby a devět naopak zvýšení. Čtyři respondenti uvedli, že přestali užívat tabákové výrobky.

Ve druhé skupině pravidelných uživatelů (n=35) byla stejně jako v předchozí skupině nejčastěji uváděna stejná spotřeba tabákových výrobků jako před zákazem. U sedmi respondentů došlo ke snížení spotřeby, u šesti ke zvýšení. Tabákové výrobky přestalo užívat sedm z nich. Výsledky obou skupin je možné vidět na grafu č. 5.

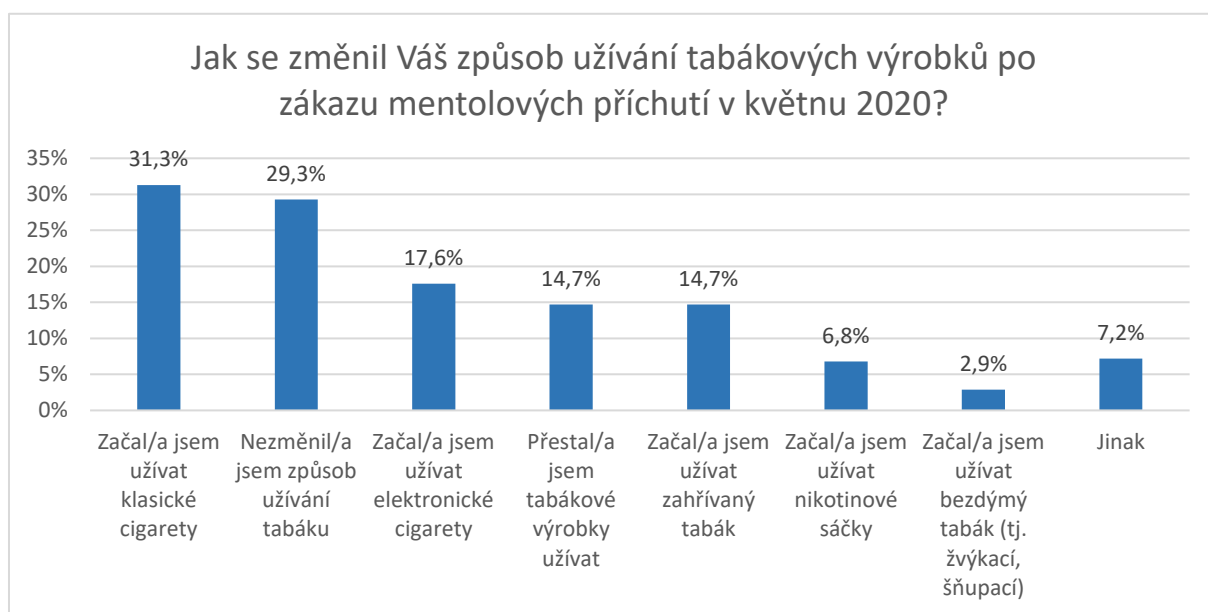
Graf 5. Změna výše spotřeby tabákových výrobků mezi denními a pravidelnými uživateli mentolových cigaret

2.2.3.2 Změna způsobu užívání tabákových výrobků

Dále byly mapovány změny způsobu užívání tabákových výrobků po květnu 2020. Respondenti měli možnost zaškrtnout více než jednu z předem nabízených odpovědí. Nejčastěji dotazovaní uváděli, že začali užívat klasické cigarety (celkem 31,3 %), s podobnou četností uváděli, že v jejich způsobu užívání tabákových výrobků nedošlo ke změně (29,3 %). Iniciaci užívání elektronických cigaret uvedlo 17,6 % respondentů, zatímco iniciaci zahřívání tabáku 14,7 % respondentů. Stejně procento (14,7 %) dotazovaných uvedlo, že přestalo tabákové výrobky užívat. Co se týče bezdýmých tabákových a nikotinových produktů: 6,8 % respondentů odpovědělo, že začalo užívat nikotinové sáčky, orální formy bezdýmeho tabáku začalo užívat 2,9 % respondentů. Jinou možnost odpovědi zvolilo 7,2 % (celkem 22) respondentů, důvodem volby jiné odpovědi byla nejčastěji absence možnosti odpovědi „Jsem nekuřák“. Pod odpovědí „Jinak“ byly kromě nekuřáctví uváděny v jednotkách změny jako přechod na balené cigarety a vodní dýmky. Dva respondenti uvedli, že začali mentolové cigarety nakupovat v zahraničí.

Graf 6. Změna způsobu užívání tabáku/nikotinu po zavedení zákazu

Dílčím cílem otázky bylo zjistit, na jaké alternativy tabákových výrobků přešli denní a pravidelní uživatelé mentolových cigaret. Ve skupině denních uživatelů (n=63) byly nejčastěji uváděny následující možnosti: přechod na klasické cigarety (34), zahřívavý tabák (22) a elektronické cigarety (18). Skupina pravidelných uživatelů (n=35) nejčastěji uváděla, stejně jako předchozí skupina přechod na klasické cigarety (6), elektronické cigarety (6) a zahřívavý tabák (4).

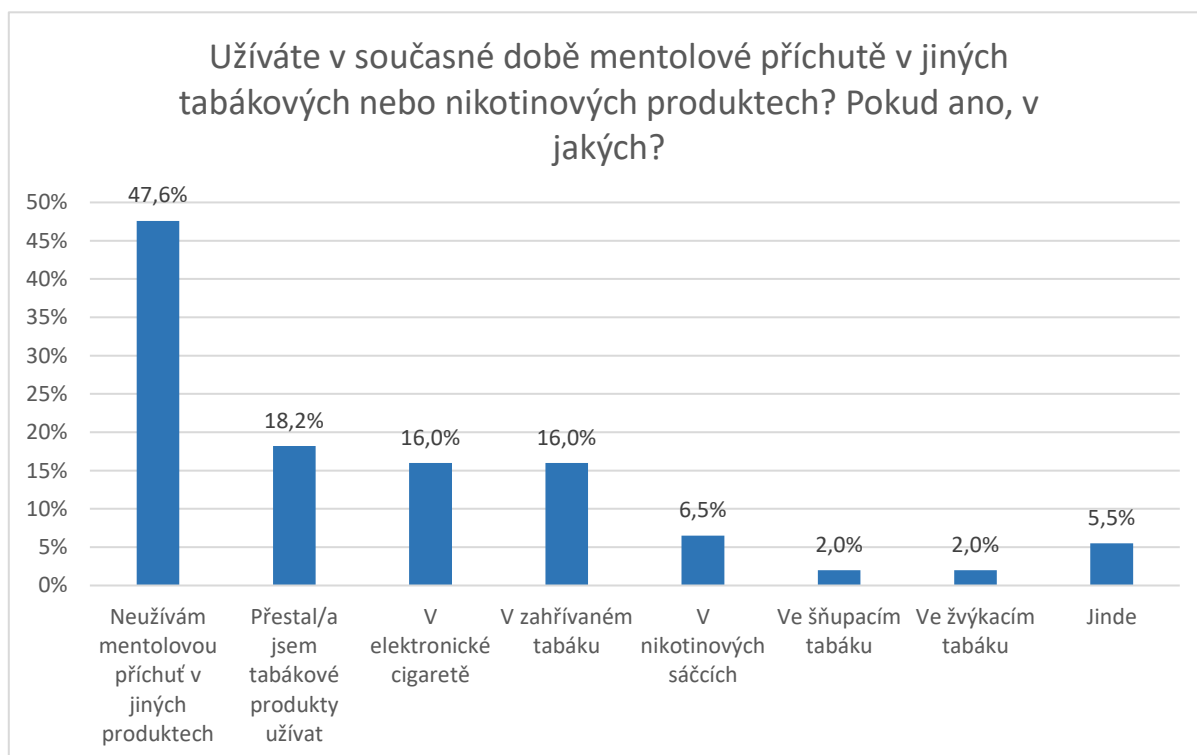
2.2.3.3 Užívání alternativních tabákových výrobků s mentolovou příchutí

Vzhledem ke skutečnosti, že cigarety s mentolovou příchutí není již v ČR oficiálně možno zakoupit, bylo předmětem výzkumu, zda respondenti užívají tuto příchut' v jiných tabákových nebo nikotinových produktech. Respondenti měli možnost zvolit jednu nebo více odpovědí z nabídky alternativních tabákových/nikotinových produktů. Nejčastěji volili respondenti alternativní výroky ohledně spotřeby, konkrétně 47,6 % respondentů odpovědělo, že mentolovou příchut' v jiných produktech neužívá. 18,2 % respondentů odpovědělo, že tabákové produkty přestalo užívat.

Co se týče samotných výrobků s mentolovou příchutí, nejčastěji byly uváděny elektronické cigarety a zahřívavý tabák, jejich užívání uvedlo v obou případech 16,0 % dotazovaných. Z bezdýmých produktů nejčastěji užívali respondenti mentolovou příchut' v nikotinových

sáčcích (6,5 %), dále pak ve šňupacím tabáku (2 %) a ve žvýkacím tabáku (2 %). Kromě těchto základních odpovědí mohli účastníci dodat i vlastní odpověď, učinilo tak 5,5 % respondentů. V této kategorii odpovídali respondenti nejčastěji, že mentolovou příchut' tabáku užívají ve vodních dýmkách nebo že si mentolovou příchut' dokupují samostatně v kapslích, které následně vloží do filtru klasické cigarety. Jednotky respondentů uvedly, že užívají stále prodejné mentolové dutinky a filtry nebo cigarety s tzv. „mentolovým nádechem“. Přehled odpovědí je možné vidět na grafu č. 7 níže.

Graf 7. Užívání alternativních tabákových výrobků s mentolovou příchutí mezi respondenty

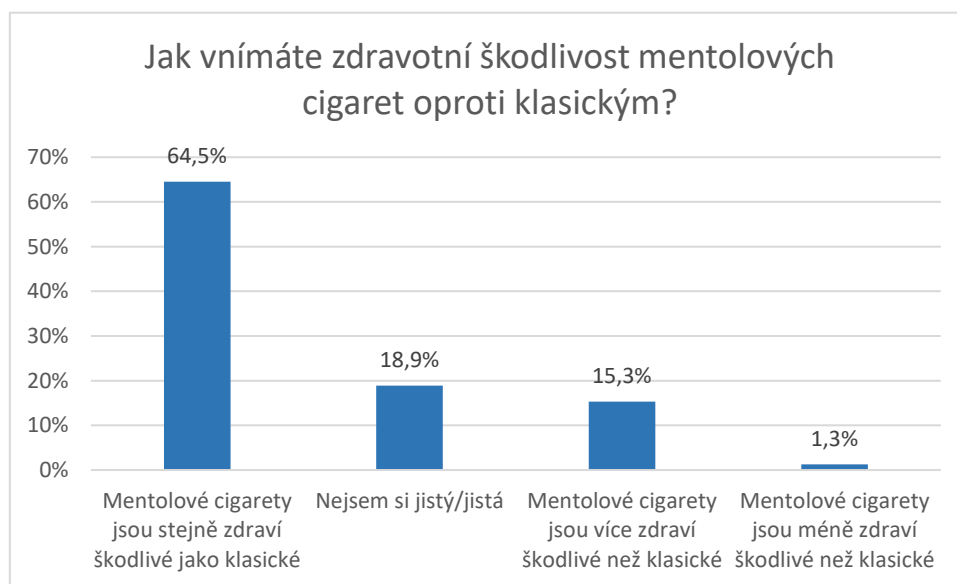
2.2.4 Percepce mentolového tabáku

Dílním cílem práce bylo zjistit, jak respondenti vnímají škodlivost mentolových cigaret v porovnání s klasickými cigaretami. Výsledky se nacházejí v následujících dvou kapitolách, výsledky byly rozlišeny podle toho, zda se jednalo o respondenty se zkušeností s mentolovými cigaretami či nikoliv. Oběma skupinám respondentů byla položena stejná otázka „*Jak vnímáte zdravotní škodlivost mentolových cigaret oproti klasickým?*“, respondenti poté vybírali z předem definovaných odpovědí.

2.2.4.1 Respondenti užívající mentolový tabák

V této skupině respondentů uvedla většina (64,5 %), že mentolové cigarety vnímá jako stejně zdraví škodlivé v porovnání s klasickými cigaretami. Jako více škodlivé označilo mentolové cigarety 15,3 % respondentů, jako méně škodlivé 1,3 % respondentů. Respondenti měli na výběr možnost neutrální odpovědi „Nejsem si jistý/jistá“, tuto odpověď uvedlo 18,9 % z nich. Výsledky jsou zobrazeny na grafu č. 8.

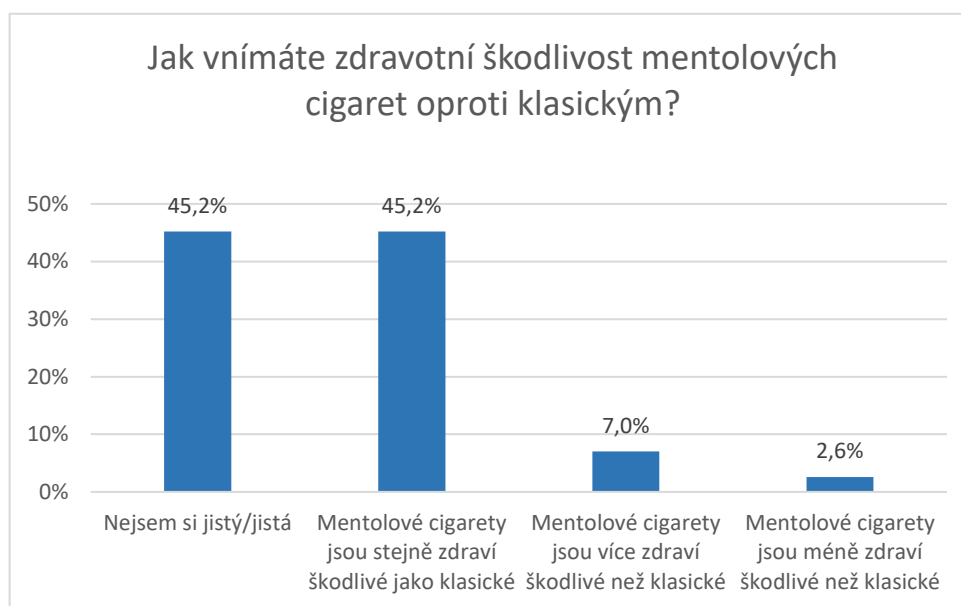
Graf 8. Porovnání škodlivosti produktů mezi respondenty se zkušeností s mentolovými cigaretami

2.2.4.2 Respondenti neužívající mentolový tabák

Mezi respondenty bez zkušenosti s mentolovými cigaretami panoval spíše nejasný názor – odpověď „Nejsem si jistý/jistá“ uvedlo 45,2 % respondentů. Stejný podíl respondentů označil mentolové cigarety za stejně škodlivé jako standardní cigarety. Oproti předchozí skupině méně (7 %) respondentů uvedlo, že vnímají tyto cigarety jako více škodlivé a naopak s mírně vyšší četností než první skupina (2,6 %) uváděli, že vnímají tyto výrobky jako méně škodlivé.

Graf 9. Porovnání škodlivosti produktů mezi respondenty bez zkušeností s mentolovými cigaretami

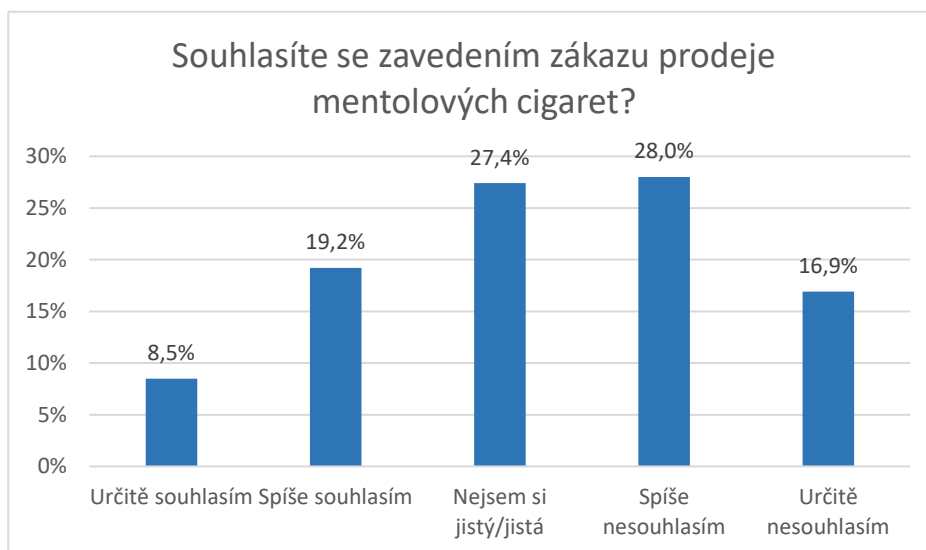
2.2.5 Postoje k zákazu prodeje mentolového tabáku

Dalším výzkumným cílem práce bylo zjistit postoj respondentů vůči zavedenému zákazu. Oběma skupinám respondentů byla položena stejná otázka „*Souhlasíte se zavedením zákazu prodeje mentolových cigaret?*“, na kterou odpovídali respondenti na škále od výroku „*Určitě souhlasím*“ po „*Určitě nesouhlasím*“, v případě nejasného postoje měli respondenti možnost zvolit odpověď „*Nejsem si jistý/jistá*“. Výsledky je možné vidět v následujících kapitolách na grafech č. 10 a 11.

2.2.5.1 Respondenti užívající mentolový tabák

Ve skupině respondentů se zkušeností s mentolovými cigaretami převládal spíše negativní postoj k zavedenému zákazu. Celkem 44,9 % uvedlo, že se zavedením zákazu nesouhlasí, z toho 16,9 % zvolilo odpověď „*Určitě nesouhlasím*“ a 28,0 % odpověď „*Spíše nesouhlasím*“. 27,4 % uvedlo nejistý postoj. Souhlasný postoj k zákazu projevilo 27,7 % respondentů, z toho 8,5 % zvolilo možnost „*Určitě souhlasím*“ a 19,2 % možnost „*Spíše souhlasím*“. Data jsou zanesena na grafu č. 10, který lze vidět níže.

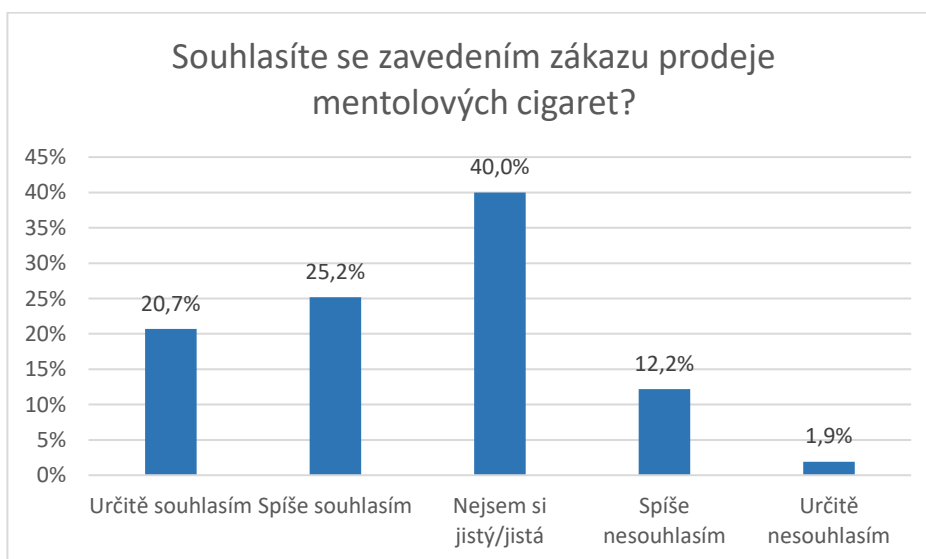
Graf 10. Postoj k zavedenému zákazu ve skupině respondentů se zkušeností s mentolovými cigaretami

2.2.5.2 Respondenti neužívající mentolový tabák

Jak lze vidět níže na grafu č. 11 mezi respondenty, kteří neužívali cigarety s mentolovou příchutí, převládá k jejich zákazu spíše souhlasný postoj. Kladný postoj projevilo celkem 45,9 % respondentů – 20,7 % odpovědělo „*Určitě souhlasím*“ a 25,2 % „*Spíše souhlasím*“. Oproti bývalým uživatelům mentolových cigaret volila tato skupina respondentů častěji neutrální odpověď „*Nejsem si jistý/jistá*“. Nesouhlasný postoj uvedlo 14,1 % z nich, konkrétně 1,9 % odpovědělo „*Určitě nesouhlasím*“ a 12,2 % „*Spíše nesouhlasím*“.

Graf 11. Postoj k zavedenému zákazu ve skupině respondentů bez zkušeností s mentolovými cigaretami

Diskuze

V této kapitole budou diskutována hlavní zjištění realizované studie, která budou konfrontována s jinými výzkumy. Dále je zde věnována pozornost silným a slabým stránkám výzkumu a doporučení pro další výzkumné rozšíření problematiky charakteristických příchutí tabáku.

Na základě prezentovaných dat lze konstatovat, že výše spotřeby tabákových výrobků se po zákazu mentolových příchutí mezi oslovenými respondenty spíše nezměnila, uvedlo tak 56 % vzorku. Naopak u 12,4 % došlo ke snížení spotřeby a u 15 % k ukončení spotřeby. Podobné výsledky byly zjištěny ve studii EUREST-PLUS, podle této studie zamýšlelo redukovat svou spotřebu 17,6 % uživatelů mentolového tabáku a přestat kouřit 16,0 % respondentů (Zatoński et al., 2018). Mezi denními a pravidelnými uživateli zůstala v mém výzkumu výše spotřeby nejčastěji stejná jako před zákazem, nicméně kouřit přestalo 6,3 % denních uživatelů a 20 % pravidelných uživatelů. Pro srovnání, ve studii Chaitona et al. (2020) bylo zjištěno, že 20 % denních uživatelů mentolového tabáku přestalo rok od zavedení zákazu kouřit a ve skupině pravidelných uživatelů šlo o 24 %.

Mezidobí mezi zavedením zákazu mentolových příchutí v cigaretách a jeho účinností poskytlo tabákovým firmám čas a prostor pro komunikační kampaň, ve které měly možnost propagovat své další produkty v portfoliu jako zahříváný tabák, elektronické cigarety a nikotinové sáčky (Kulhánek et al., 2021). Mezi produkty, které začali respondenti po zákazu užívat, patřily nejčastěji standardní cigarety neobsahující mentol (31,3 %), elektronické cigarety (17,6 %) a zahříváný tabák (14,7 %). Iniciace užívání těchto alternativ byla nejčastější v tomto pořadí i mezi denními a pravidelnými uživateli mentolových cigaret. Častá zmínka přechodu z mentolových na klasické cigarety podporuje tvrzení, že mentolové cigarety sloužily jako tzv. startovací produkt (Kyriakos et al., 2021). Poměrně velká část respondentů (29,3 %) uvedla, že nezměnila způsob užívání tabáku, což může být zapříčiněno skutečností, že mentolové cigarety nebyly primárním tabákovým výrobkem, který před zákazem užívali, anebo mentolové cigarety díky dostupným mentolovým filtrům, dutinkám a kapslím stále užívají. Tento trend byl patrný i v Anglii, kde v období července 2020 až června 2021 uvedlo 16 % kuřáků užívání mentolových cigaret. Důvodem může být právě dostupnost cigaretových doplňků s mentolovou příchutí (Tobacco Tactics, 2022). Přítomnost tohoto trendu vede k otázce efektivity zákazu a jeho možnému rozšíření.

Mentolovou příchuť v jiných tabákových/nikotinových výrobcích respondenti spíše neužívají (47,6 %), mezi zmiňované výrobky patřily nejčastěji elektronické cigarety (16,0 %), zahřívaný tabák (16,0 %) a nikotinové sáčky (6,5 %). Co se týče vnímání škodlivosti mentolového tabáku, nebyly mezi skupinami respondentů užívajícími a neužívajícími mentolové cigarety nalezeny výraznější rozdíly. V obou skupinách označila většina respondentů mentolové cigarety jako stejně škodlivé jako klasické cigarety. Ve skupině neužívající mentolový tabák byl oproti druhé skupině častější nerozhodný názor. Podobně jako ve studii Wackowski & Delnevo (2015), minimum respondentů označilo mentolové cigarety jako méně rizikové v porovnání s klasickými cigaretami. V neposlední řadě byl v obou skupinách mapován postoj k zavedenému zákazu, ve skupině uživatelů byl patrný spíše nesouhlasný postoj (44,9 %) v různé míře, naopak ve druhé skupině respondentů bez zkušenosti s mentolovým tabákem byl zaznamenán souhlasný postoj (45,9 %).

Mezi silné stránky výzkumu patří rozsah výzkumného souboru a aktuálnost problematiky na poli adiktologie. Nicméně výsledky výzkumu je potřeba hodnotit opatrně, neboť je zatížen selekčním bias. Výsledky proto není možné zobecnit na celou populaci uživatelů tabáku v ČR. Vzhledem ke skutečnosti, že výběr probíhal prostou sebenominací, mohly o účast ve výzkumu projevit zájem zejména osoby mající s mentolovými cigaretami vlastní zkušenost. Tomu odpovídá poměrně vysoká zjištěná míra prevalence 53,2 %, z toho 20,5 % denních a 11,4 % pravidelných uživatelů. Další slabou stránkou výzkumu je nerovnoměrné zastoupení mužů a žen ve vzorku. Výsledky mohly být zkresleny i skutečností, že v části dotazníku určené pro respondenty se zkušeností s mentolovými cigaretami chybělo více relevantních odpovědí pro respondenty, kteří se považují za nekuřáky. Problematický je samotný název práce *„Dopady zákazu prodeje mentolových cigaret na užívání tabáku u vysokoškolských studentů“*, který implikuje, že zjištěné poznatky mají příčinnou souvislost se zákazem. Za změnou vzorců užívání tabákových produktů po květnu 2020 nemusel nutně stát pouze zákaz mentolových příchutí. Skutečnosti vedoucí k odvykání kouření nebyly ve studii mapovány.

Závěr

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo zmapovat a popsat vzorce užívání tabákových a nikotinových produktů v populaci vysokoškolských studentů po uvedení zákazu prodeje mentolových cigaret. Dílčími cíli bylo zjistit a popsat vnímání škodlivosti mentolového tabáku společně s postoji k zákazu mentolových cigaret. Tyto cíle považuji na základě prezentovaných výsledků za naplněné. Mezi uživateli mentolových cigaret po zákazu mentolových příchutí ve většině případů nedošlo ke změně spotřeby. Většina respondentů přešla k užívání klasických cigaret, elektronických cigaret a zahřívanému tabáku. Většina respondentů (a více než polovina uživatelů mentolových cigaret) vnímá mentolové cigarety jako stejně škodlivé v porovnání s obyčejnými cigaretami. Postoj k zákazu mentolových příchutí je mezi respondenty, kteří tyto cigarety neužívali, spíše souhlasný, ve skupině současných a bývalých uživatelů převládá opačný postoj. Je patrné, že zavedení zákazu neznamena konec cigaretám s charakteristickou příchutí. Na základě rešerše odborné literatury a mého výzkumu lze konstatovat, že existuje mezera v zákoně, díky které je možné mentolové a jinak ochucené cigarety nadále užívat i přes zákaz jejich prodeje. Nabízí se otázka, zda by nebylo efektivnější, kdyby se zákaz vztahoval na všechny součásti cigaret, jako je tomu např. v Německu a ve Finsku. Pro budoucí výzkum by bylo přínosné zaměřit se na zkoumání dopadu zákazu cigaret s charakteristickou příchutí v dalších populačních skupinách. Dále by bylo vhodné monitorovat vzorce užívání ochucených doplňků cigaret mezi současnými kuřáky.

Seznam použité literatury

Ahijevych, K., & Garrett, B. E. (2004). Menthol pharmacology and its potential impact on cigarette smoking behavior. *Nicotine & tobacco research : official journal of the Society for Research on Nicotine and Tobacco*, 6 Suppl 1, S17–S28. <https://doi.org/10.1080/14622200310001649469>

Ai, J., Taylor, K. M., Lisko, J. G., Tran, H., Watson, C. H., & Holman, M. R. (2016). Menthol Content in US Marketed Cigarettes. *Nicotine & tobacco research: official journal of the Society for Research on Nicotine and Tobacco*, 18(7), 1575–1580. <https://doi.org/10.1093/ntr/ntv162>

Anderson S. J. (2011). Marketing of menthol cigarettes and consumer perceptions: a review of tobacco industry documents. *Tobacco control*, 20 Suppl 2(Suppl_2), ii20–ii28. <https://doi.org/10.1136/tc.2010.041939>

Cadham, C. J., Sanchez-Romero, L. M., Fleischer, N. L., Mistry, R., Hirschtick, J. L., Meza, R., & Levy, D. T. (2020). The actual and anticipated effects of a menthol cigarette ban: a scoping review. *BMC public health*, 20(1), 1055. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09055-z>

Csémy, L., Dvořáková, Z., Fialová, A., Kodl, M., Malý, M. & Skývová, M. (2021). *Národní výzkum užívání tabáku a alkoholu v České republice 2020*. Státní zdravotní ústav.

Csémy, L., Sovinová, H. & Sadílek, P. (2014). *Užívání tabáku v České republice 2013*. Státní zdravotní ústav.

Český statistický úřad. (2021, 26. května). *Studenti a absolventi vysokých škol v České republice - 2001–2020*. Retrieved from: <https://www.czso.cz/csu/czso/studenti-a-absolventi-vysokych-skol-v-ceske-republice-2020>

Disman, M. (2000). *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Karolinum

D'Silva, J., Amato, S. M. & Boyle, R. G. (2015). Quitting and Switching: Menthol Smokers' Responses to a Menthol Ban. *Tobacco Regulatory Science*, 1(1), 54-60. DOI: <http://dx.doi.org/10.18001/TRS.1.1.6>

Eccles R. (1994). Menthol and related cooling compounds. *The Journal of pharmacy and pharmacology*, 46(8), 618–630. <https://doi.org/10.1111/j.2042-7158.1994.tb03871.x>

European Commission. (2017). *Special Eurobarometer 458 “Attitudes of Europeans towards tobacco and electronic cigarettes.”*. Retrieved from: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2146>

FDA. (2021). *Menthol and Other Flavors in Tobacco Products*. U.S. Food and Drug Administration. Retrieved from: <https://www.fda.gov/tobacco-products/products-ingredients-components/menthol-and-other-flavors-tobacco-products#reference>

Galeotti, N., Di Cesare Mannelli, L., Mazzanti, G., Bartolini, A., & Ghelardini, C. (2002). Menthol: a natural analgesic compound. *Neuroscience letters*, 322(3), 145–148. [https://doi.org/10.1016/s0304-3940\(01\)02527-7](https://doi.org/10.1016/s0304-3940(01)02527-7)

Hersey, J. C., Ng, S. W., Nonnemaker, J. M., Mowery, P., Thomas, K. Y., Vilsaint, M. C., Allen, J. A., & Haviland, M. L. (2006). Are menthol cigarettes a starter product for youth? *Nicotine Tob Res*, 8 (3), 403–413. <https://doi.org/10.1080/14622200600670389>

Hiscock, R., Silver, K., Zatoński, M., & Gilmore, A. B. (2020). Tobacco industry tactics to circumvent and undermine the menthol cigarette ban in the UK. *Tobacco control*, 29(e1), e138–e142. <https://doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2020-055769>

Hymowitz, N., Mouton, C., & Edkholdt, H. (1995). Menthol cigarette smoking in African Americans and whites. *Tobacco Control*, 4(2), 194–195. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1759414/>

Chaiton, M., Schwartz, R., Cohen, J. E., Soule, E., & Eissenberg, T. (2018). Association of Ontario's Ban on Menthol Cigarettes With Smoking Behavior 1 Month After Implementation. *JAMA internal medicine*, 178(5), 710–711. <https://doi.org/10.1001/jamainternmed.2017.8650>

Chaiton, M. O., Nicolau, I., Schwartz, R., Cohen, J. E., Soule, E., Zhang, B., & Eissenberg, T. (2020). Ban on menthol-flavoured tobacco products predicts cigarette cessation at 1 year: a population cohort study. *Tobacco control*, 29(3), 341–347. <https://doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2018-054841>

Chung-Hall, J., Fong, G., Meng, G., Cummings, M. K., Hyland, A., O'Connor, R., Quah, A., Craig, L. (2021). Evaluating the impact of menthol cigarette bans on cessation and smoking behaviours in Canada: Longitudinal findings from the Canadian arm of the 2016-2018 ITC Four Country Smoking and Vaping Surveys. *Tobacco Control*. <http://dx.doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2020-056259>

Chytrý, Vlastimil & Kroufek, Roman. (2017). Možnosti využití Likertovy škály – základní principy aplikace v pedagogickém výzkumu a demonstrace na příkladu zjišťování vztahu člověka k přírodě. *Scientia in educatione*, 8(1). 2-17, DOI:[10.14712/18047106.591](https://doi.org/10.14712/18047106.591)

Kalina, K., et al. (2015). *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing

Kostygina, G., Glantz, S. A., & Ling, P. M. (2016). Tobacco industry use of flavours to recruit new users of little cigars and cigarillos. *Tobacco control*, 25(1), 66–74. <https://doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2014-051830>

Kreslake, J. M., & Yerger, V. B. (2010). Tobacco industry knowledge of the role of menthol in chemosensory perception of tobacco smoke. *Nicotine & tobacco research: official journal of the Society for Research on Nicotine and Tobacco*, 12 Suppl 2, S98–S101. <https://doi.org/10.1093/ntr/ntq208>

Kulhánek, A. (2020). *Vliv reklamy a propagace na užívání tabáku*. Praha: Úřad vlády České republiky. Retrieved from: <https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/2020/05/prezentace-Vliv-reklamy-a-propagace-na-u%C5%BE%C3%ADv%C3%A1n%C3%AD-tab%C3%A1ku-Adam-Kulh%C3%A1nek.pdf>

Kulhánek, A., Baptistová, A., & Slíž, M. (2020). Zákaz mentolových cigaret ve všech zemích EU od května 2020. *Adiktologie v preventivní a léčebné praxi*, 3(2), 121. Retrieved from: <https://www.aplp.cz/archiv/2020-2/aplp-2-2020/>

Kulhánek, A., Fidesová, H., Gavurová, B., Kostecká, L., Nejedlá, M., & Hejlová, D. (2019). Regulation of tobacco advertising, promotion and sponsorship in the Czech Republic: A policy brief. WHO country office in the Czech Republic.

Kulhánek, A., Hejlová, D., Slíž, M., & Baptistová, A. (2021). Analysis of tobacco industry marketing and media communication in response to the menthol cigarette ban in the Czech Republic in 2020. *Adiktologie*, 21 (2), 75–83. <https://doi.org/10.35198/01-2021-002-0001>

Kyriakos, C. N., Zatoński, M. Z., & Filippidis, F. T. (2021). Flavour capsule cigarette use and perceptions: a systematic review. *Tobacco control*, tobaccocontrol-2021-056837. Advance online publication. <https://doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2021-056837>

Lawrence, D., Cadman, B., & Hoffman, A. C. (2011). Sensory properties of menthol and smoking topography. *Tobacco induced diseases*, 9 Suppl 1(Suppl 1), S3. <https://doi.org/10.1186/1617-9625-9-S1-S3>

Moodie, C., Thrasher, J. F., Cho, Y. J., Barnoya, J., & Chaloupka, F. J. (2019). Flavour capsule cigarettes continue to experience strong global growth. *Tobacco control*, 28(5), 595–596. <https://doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2018-054711>

Mravčík, V., Chomynová, P., Grohmannová, K., Janíková, B., Černíková, T., Rous, Z., Cibulka, J., Fidesová, H. & Vopravil, J. (2020). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2019*. Praha: Úřad vlády České republiky.

Przewoźniak, K., Kyriakos, C. N., Hiscock, R., Radu-Loghin, C., & Fong, G. T. (2021). Effects of and challenges to bans on menthol and other flavors in tobacco products. *Tobacco prevention & cessation*, 7, 68. <https://doi.org/10.18332/tpc/143072>

Reid, J. R. (1993). *A history of mentholated cigarettes „This Spud’s for you“*. Retrieved from: <https://www.industrydocuments.ucsf.edu/tobacco/docs/#id=mnbj0113>

Robichaud, M. O., Seidenberg, A. B., & Byron, M. J. (2020). Tobacco companies introduce 'tobacco-free' nicotine pouches. *Tobacco control*, 29(e1), e145–e146. <https://doi.org/10.1136/tobaccocontrol-2019-055321>

Rodu, B., & Godshall, W. T. (2006). Tobacco harm reduction: an alternative cessation strategy for inveterate smokers. *Harm reduction journal*, 3, 37. <https://doi.org/10.1186/1477-7517-3-37>

Rose, S. W., Emery, S. L., Ennett, S., McNaughton Reyes, H. L., Scott, J. C., & Ribisl, K. M. (2015). Public Support for Family Smoking Prevention and Tobacco Control Act Point-of-Sale Provisions: Results of a National Study. *American journal of public health*, 105(10), e60–e67. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2015.302751>

Rose, S. W., Ganz, O., Zhou, Y., Carnegie, B. E., Villanti, A. C., Rath, J., & Hair, E. C. (2019). Longitudinal Response to Restrictions on Menthol Cigarettes Among Young Adult US Menthol Smokers, 2011-2016. *American journal of public health*, 109(10), 1400–1403. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2019.305207>

Smith, P. H., Akpara, E., Haq, R., El-Miniawi, M., & Thompson, A. B. (2017). Gender and Menthol Cigarette Use in the United States: A Systematic Review of the Recent Literature (2011 - May 2017). *Current addiction reports*, 4(4), 431–438. <https://doi.org/10.1007/s40429-017-0175-6>

Sociologická encyklopedie. (2018, 10. listopadu). *Šetření dotazníkové*. Retrieved from: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/%C5%A0et%C5%99en%C3%AD_dotazn%C3%ADkov%C3%A9

Sutton, C. D., & Robinson, R. G. (2004). The marketing of menthol cigarettes in the United States: populations, messages, and channels. *Nicotine & tobacco research : official journal of the Society for Research on Nicotine and Tobacco*, 6 Suppl 1, S83–S91. <https://doi.org/10.1080/14622203310001649504>

Tobacco Tactics. (2021, 31. března). *Smokeless Tobacco*. Retrieved from: <https://tobaccotactics.org/wiki/smokeless-tobacco/>

Tobacco Tactics. (2022, 8. března). *Flavoured and Menthol Tobacco*. Retrieved from: <https://tobaccotactics.org/wiki/flavoured-and-menthol-tobacco/>

Vavrinčíková, L. (2012). Harm reduction a alkohol. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga.

Wackowski, O. A., & Delnevo, C. D. (2016). Young Adults' Risk Perceptions of Various Tobacco Products Relative to Cigarettes: Results From the National Young Adult Health Survey. *Health education & behavior: the official publication of the Society for Public Health Education*, 43(3), 328–336. <https://doi.org/10.1177/1090198115599988>

WHO. (2013). Partial guidelines for implementation of Articles 9 and 10. WHO framework convention on tobacco control. Retrieved from: <https://fctc.who.int/publications/m/item/regulation-of-the-contents-of-tobacco-products-and-regulation-of-tobacco-product-disclosures>

WHO. (2016). *Advisory note: Banning menthol in tobacco products: WHO study Group on Tobacco Product Regulation (TobReg)*. World Health Organization. Retrieved from: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/205928/9789241510332_eng.pdf?sequence=1

WHO. (2018). *Case studies for regulatory approaches to tobacco products*. World Health Organization. Retrieved from: https://www.who.int/docs/default-source/tobacco-hq/regulating-tobacco-products/who-nmh-pnd-18-1-eng.pdf?sfvrsn=632b7704_2

WHO. (2020). Heated tobacco products: information sheet - 2nd edition. World Health Organization. Retrieved from: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-HEP-HPR-2020.2>

WHO. (2021). *WHO report on the global tobacco epidemic 2021: addressing new and emerging products*. World Health Organization. Retrieved from: <https://www.who.int/teams/health-promotion/tobacco-control/global-tobacco-report-2021>

Zatoński, M., Herbec, A., Zatoński, W., Przewoźniak, K., Janik-Koncewicz, K., Mons, U., Fong, G. T., Demjén, T., Tountas, Y., Trofor, A. C., Fernández, E., McNeil, A., Willemsen, M., Hummel, K., Quah, A., Kyriakos, C. N., Vardavas, C. I., & EUREST-PLUS consortium (2018). Characterising smokers of menthol and flavoured cigarettes, their attitudes towards tobacco regulation, and the anticipated impact of the Tobacco Products Directive on their

smoking and quitting behaviours: The EUREST-PLUS ITC Europe Surveys. *Tobacco induced diseases*, 16, A4. <https://doi.org/10.18332/tid/96294>

Zatoński, M., Herbec, A., Zatoński, W., Janik-Konieczny, K., Driezen, P., Demjén, T., Fernández, E., Fong, G. T., Quah, A. C. K., Kyriakos, C. N., McNeill, A., Willemsen, M., Mons, U., Tountas, Y., Trofor, A. C., Vardavas, C. I., Przewoźniak, K., Consortium, E.-P., Vardavas, C. I. . . . Thomson, M. E. (2020). Cessation behaviours among smokers of menthol and flavoured cigarettes following the implementation of the EU Tobacco Products Directive: Findings from the EURESTPLUS ITC Europe Surveys. *Eur J Public Health*, 30 (Suppl 3), iii34–iii37. <https://doi.org/10.18332/tpc/128399>

Použitá legislativa

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/40/EU ze dne 3. dubna 2014 o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se výroby, obchodní úpravy a prodeje tabákových a souvisejících výrobků a o zrušení směrnice 2001/37/ES. In: *Úřední věstník*, L 127/1, 29.4.2014, s. 1–38. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=celex%3A32014L0040>

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník

Dopad zákazu prodeje mentolových cigaret na užívání tabáku u vysokoškolských studentů

Dobrý den,

jmenuji se Zuzana Vostřelová a jsem studentkou 3. ročníku oboru adiktologie při 1. lékařské fakultě UK. Ráda bych Vás požádala o několik minut Vašeho času k vyplnění následujícího dotazníku mapujícího dopad zákazu prodeje mentolových cigaret na užívání tabáku v populaci studentů vysokých škol. Veškerá data jsou anonymní a budou sloužit výhradně pro účely mé bakalářské práce. Dotazník můžete v průběhu vyplňování kdykoliv opustit. Vyplněním a odesláním dotazníku souhlasíte se zpracováním dat.

Děkuji Vám za účast

S případnými dotazy či stížnostmi se na mě můžete obrátit e-mailem: zuzana.vostrelova@gmail.com. Kontaktovat můžete také vedoucího mé bakalářské práce, Mgr. Adam Kulhánec Ph.D.: adam.kulhanek@lf1.cuni.cz

1. Jste v současné době studentem/studentkou vysoké školy?
 - Ano
 - Ne
2. Uveďte Vaše pohlaví
 - Muž
 - Žena
3. Kolik je Vám let? (napište celým číslem):
4. Uveďte formu studia (studujete-li více oborů, vyberte, prosím, jeden)
 - Prezenční
 - Kombinovaná
 - Jiná
5. Uveďte druh studia (studujete-li více oborů, vyberte, prosím, jeden)
 - Bakalářské
 - Navazující magisterské

- Magisterské
 - Doktorské
6. Zaznamenal/a jste do současné chvíle zákaz prodeje cigaret s mentolovou příchutí účinný ve všech zemích EU od května 2020?
- Ano
 - Ne
7. Užil/a jste někdy v životě cigarety s mentolovou příchutí?
- Ano
 - Ne
8. Pro respondenty, kteří odpověděli v otázce č. 7 „Ne“. Jak vnímáte zdravotní škodlivost mentolových cigaret oproti klasickým?
- Mentolové cigarety jsou méně zdraví škodlivé než klasické
 - Mentolové cigarety jsou stejně zdraví škodlivé jako klasické
 - Mentolové cigarety jsou více zdraví škodlivé jako klasické
9. Pro respondenty, kteří odpověděli v otázce č. 7 „Ne“. Souhlasíte se zavedením zákazu prodeje mentolových cigaret?
- Určitě souhlasím
 - Spíše souhlasím
 - Nejsem si jistý/jistá
 - Spíše nesouhlasím
 - Určitě nesouhlasím
10. Jak často jste užíval/a cigarety s mentolovou příchutí?
- Denně (alespoň 1 denně)
 - Pravidelně (alespoň 1 týdně)
 - Příležitostně (méně než 1 týdně)
 - Zřídka (párkrát do roka)
 - Experimentálně (jednorázová zkušenost)
11. Proč jste si vybral/a mentolovou příchut' cigaret? Vyberte jednu nebo více odpovědí
- Chutná mi to
 - Jsou méně dráždivé než klasické cigarety
 - Myslím, že jsou méně škodlivé
 - Moji přátelé je užívali
 - Jiný důvod

12. Jak se změnila vaše spotřeba tabákových výrobků po zákazu mentolových příchutí v květnu 2020? Vyberte jednu odpověď
- Má spotřeba se snížila
 - Má spotřeba zůstala stejná
 - Má spotřeba se zvýšila
 - Přestal/a jsem tabák užívat
 - Nejsem si jistý/jistá
13. Jak se změnil Váš způsob užívání tabákových výrobků po zákazu mentolových příchutí v květnu 2020? Vyberte jednu nebo více odpovědí
- Začal/a jsem užívat klasické cigarety
 - Začal/a jsem užívat elektronické cigarety
 - Začal/a jsem užívat zahřívaný tabák
 - Začal/a jsem užívat bezdýmý tabák (tj. žvýkací, šňupací)
 - Začal/a jsem užívat nikotinové sáčky
 - Nezměnil/a jsem způsob užívání tabáku
 - Přestal/a jsem tabákové výrobky užívat
 - Jinak
14. Užíváte v současné době mentolové příchutě v jiných tabákových nebo nikotinových produktech? Pokud ano, v jakých?
- V zahřívaném tabáku
 - V elektronické cigaretě
 - Ve žvýkacím tabáku
 - Ve šňupacím tabáku
 - V nikotinových sáčcích
 - Neužívám mentolovou příchut' v jiných produktech
 - Přestal/a jsem tabákové produkty užívat
 - Jinde
15. Jak vnímáte zdravotní škodlivost mentolových cigaret oproti klasickým?
- Mentolové cigarety jsou méně zdraví škodlivé než klasické
 - Mentolové cigarety jsou stejně zdraví škodlivé jako klasické
 - Mentolové cigarety jsou více zdraví škodlivé než klasické
 - Nejsem si jistý/jistá
16. Souhlasíte se zavedením zákazu prodeje mentolových cigaret?
- Určitě souhlasím

- Spíše souhlasím
- Nejsem si jistý/jistá
- Spíše nesouhlasím
- Určitě nesouhlasím

Příloha č. 2: seznam grafů a tabulek

Seznam grafů

Graf 1. Preference příchutí e-cigaret mezi americkými středoškoláky	26
Graf 2. Celoživotní prevalence užívání mentolových cigaret mezi respondenty	34
Graf 3. Důvody výběru cigaret s mentolovou příchutí.....	35
Graf 4. Změna výše spotřeby tabákových výrobků po květnu 2020.....	36
Graf 5. Změna výše spotřeby tabákových výrobků mezi denními a pravidelnými uživateli mentolových cigaret	37
Graf 6. Změna způsobu užívání tabáku/nikotinu po zavedení zákazu	38
Graf 7. Užívání alternativních tabákových výrobků s mentolovou příchutí mezi respondenty	39
Graf 8. Porovnání škodlivosti produktů mezi respondenty se zkušeností s mentolovými cigaretami	40
Graf 9. Porovnání škodlivosti produktů mezi respondenty bez zkušeností s mentolovými cigaretami	41
Graf 10. Postoj k zavedenému zákazu ve skupině respondentů se zkušeností s mentolovými cigaretami	42
Graf 11. Postoj k zavedenému zákazu ve skupině respondentů bez zkušeností s mentolovými cigaretami	42

Seznam tabulek

Tabulka 1. Prevalence užívání mentolových cigaret v ČR	13
Tabulka 2. Věk a pohlaví uživatelů cigaret se speciálními charakteristikami	14
Tabulka 3. Souhrn fyziologických účinků podle dostupné literatury	17
Tabulka 4. Důvody výběru mentolových cigaret	19
Tabulka 5. Srovnání percepce škodlivosti tabákových výrobků.....	19
Tabulka 6. Srovnání reakcí uživatelů mentolových a jinak ochucených cigaret na zavedení zákazu prodeje cigaret s charakteristickými příchutěmi	21

Tabulka 7. Očekávané, skutečné a do budoucna plánované reakce na zákaz prodeje mentolových cigaret mezi obyvateli Kanady	23
Tabulka 8. Zastoupení respondentů ve vzorku na základě pohlaví a věku	32
Tabulka 9. Zastoupení respondentů ve vzorku na základě formy a druhu studia	33
Tabulka 10. Frekvence užívání cigaret s mentolovou příchutí	34